

ЗПА

2014

РЕКОМЕНДОВАНО
МІНІСТЕРСТВОМ
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКА МОВА

ЗБІРНИК ДИКТАНТІВ

для державної
підсумкової
атестації
з української
мови

9 клас

УДК 373.5.091.26:811.161.2
ББК 74.268.1Укр
З-41

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 27.12.2013 № 1844)*

У к л а д а ч: О.М. Авраменко

Збірник диктантів для державної підсумкової атестації з української мови : 9-й кл. / уклад. О.М. Авраменко. — К. : Центр навч.-метод. л-ри, 2014. — 80 с.

ISBN 978-617-626-170-4.

УДК 373.5.091.26:811.161.2
ББК 74.268.1Укр

ISBN 978-617-626-170-4

© Авраменко О.М., укладання, 2014
© Центр навчально-методичної літератури, серійне оформлення, оригінал-макет, 2014

Методичні рекомендації щодо проведення державної підсумкової атестації з предмета «Українська мова» в 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів

Загальні питання проведення державної підсумкової атестації

Державна підсумкова атестація з української мови в 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів традиційно проводиться у формі текстуального диктанту, який є основною формою перевірки орфографічної (уміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила й словникові слова, визначені для запам'ятовування) та пунктуаційної (уміння використовувати розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації) грамотності учнів. Під час державної підсумкової атестації перевіряється також уміння дев'ятикласників належним чином оформлювати роботу.

У збірнику представлено зразки текстів різних функціональних стилів української мови, які ознайомлюють учнів з історичним минулим, нашими звичаями, традиціями, символами й оберегами, духовною культурою й мистецтвом, природою й відомими пам'ятками України, видатними постатями національної історії, культури, науки та їхніми досягненнями. Запропоновано чимало зразків художнього стилю, які сприятимуть засвоєнню учнями самотніх мовних засобів, які використовуються в ньому й мають виразне стилістичне забарвлення. У збірникові наявні й тексти наукового стилю. Тексти для диктантів достатньо насичені орфограмами й пунктограмами, опрацьованими учнями в курсі основної школи.

Дібрані тексти мають значний виховний і пізнавальний потенціал, вони забезпечують реалізацію культурологічного принципу навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах і сприяють утіленню вимог відповідної змістової лінії чинної програми з предмета.

Збірник диктантів можна використовувати для проведення державної підсумкової атестації і контрольних робіт (вид мовленнєвої діяльності — письмо).

Обсяг текстів для диктанту та час написання роботи

Обсяг текстів для контрольних диктантів чітко визначено чинною програмою з української мови: у 9 класі це має бути текст на 140–160 слів (на перший показник треба орієнтуватися на початку навчального року, на другий — наприкінці). Для написання контрольного диктанту відводиться 30–35 хвилин. Оскільки державна підсумкова атестація з української мови триває одну астрономічну годину (тобто 60 хвилин) і не є рядовою контрольною роботою, а підсумовує знання, уміння й навички школярів за дев'ять років їхнього

навчання, тексти в збірнику для її проведення, як і в усі попередні роки, містять по 160–170 слів (як самостійних, так і службових).

Методика проведення державної підсумкової атестації з предмета «Українська мова» в 9 класі

Методика проведення диктанту є традиційною, узвичаєною, однак проведення державної підсумкової атестації у формі диктанту має певні особливості.

Вид роботи й назву тексту потрібно записати на дошці. Спочатку вчитель читає весь текст, після чого не дає ніяких пояснень щодо його змісту, правописних особливостей і тлумачення значень використаних у ньому слів (з огляду на те, що тексти адаптовано для навчальних потреб, у них майже відсутня так звана авторська пунктуація, немає діалектизмів, застарілих слів, складної зі значеннєвого погляду, а тому малозрозумілої для учнів лексики тощо). Учитель може давати тільки коментарі формального характеру, як-от: розміщення заголовку, запис автора чи джерела тексту та ін.

Після прочитання всього тексту вчитель читає перше речення повністю, а учні тільки уважно слухають його. Далі це саме речення диктується для запису частинами, причому кожна частина, як правило, читається тільки один раз (частиною в цьому випадку треба вважати словосполучення з двох–п'яти слів або частину складного речення приблизно з тією ж кількістю слів). Учитель може повторно прочитати частину речення, якщо вона велика за обсягом, у ній змінено нормативний порядок слів або під дією певних зовнішніх чинників учні недочули якогось слова або словосполучення. Після того як учні запишуть усе речення, його треба прочитати повністю повторно, щоб атестовані мали змогу перевірити записане.

У такий спосіб диктується кожне речення тексту. Учитель обов'язково вказує місце поділу тексту на абзаци. Після запису всього тексту він читає його ще раз від початку до кінця, роблячи паузи між реченнями, дещо триваліші від звичайних, і надаючи змогу учням ретельно перевірити написане й усунути можливі помилки. Текст треба диктувати виразно, відповідно до норм літературної мови, з правильним наголошуванням слів та інтонуванням звуково-го потоку, у такому темпі, щоб учні встигали вільно його записувати.

Після повторного читання всього тексту учні здають диктанти вчителю. Часу для додаткової перевірки надавати не потрібно: сумніви щодо правописного оформлення роботи учні повинні вирішувати в процесі написання.

Оформлення роботи

Надтекстові й післятекстові записи потребують окремого коментування. У верхній лівій частині титульної сторінки подвійного аркуша (у лінії) неодмінно ставиться штамп загальноосвітнього навчального закладу; на ньому зазнача-

ється дата, наприклад: 01.06.2014 р. Починають робити записи на сьомому рядку титульної сторінки:

*Робота
на державну підсумкову атестацію
з української мови
за курс основної школи
учня (учениці) 9-А класу
(прізвище, ім'я та по батькові у формі родового відмінка)*

Рекомендується записувати автора чи джерело після тексту в наступному рядку праворуч з великої літери, не беручи його в дужки й не ставлячи після нього крапки (тобто оформлення такого запису має бути таким, як і в збірникові текстів для диктантів).

На другій сторінці на перших двох рядках записують вид роботи та назву тексту:

*Диктант
Перші українські книги*

Після заголовків крапку не ставлять. Кількість слів у тексті наприкінці роботи учні не зазначають.

Роботу потрібно виконувати кульковою ручкою із синім (або його відтінками) чорнилом.

Перевірка й оцінювання робіт

Диктант, як це і визначено чинною програмою з української мови, оцінюється однією оцінкою на підставі таких критеріїв:

- орфографічні та пунктуаційні помилки обраховуються разом та оцінюються однаково;
- помилки в слові, яке повторюється в диктанті кілька разів, вважаються однією помилкою; помилки на те саме правило, але в різних словах і різних реченнях вважаються різними помилками;
- розрізняють грубі та негрубі помилки; до негрубих помилок відносять: винятки з усіх правил; написання великої літери в складних власних назвах; правопис прислівників, утворених від іменників з прийменниками; у випадках, що вимагають розрізнення *не і ні* (у сполученнях на кшталт *не хто інший, як...* ; *не що інше, як...* ; *ніхто інший не...* ; *ніщо інше не...*); заміна одного співвідносного розділового знака іншим; заміна українських букв російськими; під час остаточного обрахунку помилок дві негрубі помилки вважаються однією грубою;
- п'ять виправлень неправильного написання на правильне прирівнюється до однієї помилки;
- орфографічні та пунктуаційні помилки на правила, вивчення яких не передбачено шкільною програмою, виправляються, але не враховуються.

Нормативи оцінювання робіт на державну підсумкову атестацію

Бали	Кількість помилок
1	15–16 і більше
2	13–14
3	11–12
4	9–10
5	7–8
6	5–6
7	4
8	3
9	1+1 (негруба) – 2
10	1
11	1 (негруба)
12	—

Під час написання диктанту учням не дозволяється використовувати допоміжні джерела (довідники, словники та іншу літературу й технічні засоби).

Пам'ятка для учнів «Як писати диктант»

1. Уважно прослухайте текст диктанту.
2. Коли вчитель зачитуватиме кожне речення в цілому, слухайте його до кінця й не робіть ніяких записів.
3. Починайте записувати речення лише тоді, коли вчитель почне його читати частинами, роблячи тривалі паузи.
4. Під час записування речення більше звертайте увагу на орфографію (написання слів), але не треба забувати й про розділові знаки.
5. Під час перевірки записаного речення потрібно передусім зважати на інтонацію й особливо ретельно перевіряти поставлені розділові знаки (у цьому важливу роль відіграють паузи: ледь помітну паузу роблять у тих місцях, де треба поставити кому, а більш помітну — на місці двокрапки чи тире; явна пауза означає, що треба поставити крапку з комою).
6. Сконцентруйте свою увагу й не відволікайтеся під час написання диктанту.
7. Не «збирайте» помилки, зазираючи під час написання диктанту в роботу сусіда (як показує практика, на це, по-перше, витрачається час, якого й так мало, а по-друге, потім часто доводиться шкодувати через помилку, допущену внаслідок такого виправлення). Успіхів!

НАШЕ СЛАВНЕ МИНУЛЕ

1. Наші перші боги

Одним із перших богів слов'янської міфології вважається Род. За міфами, він зачинатель усього живого, адже був богом природи, урожаю, керував дощем і блискавицею. Про могутність цього божества свідчить значна кількість споріднених слів на позначення найважливіших понять: «народитися», «природа», «народ», «родовід».

Не менш важливим у пантеоні язичників був Дажбог — бог сонця, світла, добра. Перун символізував бога блискавки й грому, військової дружини. Він — сама нестримність, мужність і непереможність. Оскільки Перун був богом-громовиком, то приносив людям життєдайний дощ, сприяв урожайності.

Цікавою й символічною постаттю є Ярило, який символізував весняне сонце, любов і пристрасть. Він — заступник трударів, хліборобів-сіячів.

Окрім богів-чоловіків, популярні були й жінки, яким поклонялися наші предки. Глибоку символіку для язичників мала Бергinya, котра захищала людей від усякого зла. Вона оберігала оселю, малих дітей, добробут сім'ї. Її зазвичай зображали із застережливо піднятими руками. Саме така її поза трансформувалася в малюнок тризуба. Найпоетичнішим у пантеоні язичників був образ Лади — богині любові, краси й гармонії життя. «Лад», «ладнати», «ладний» — ці слова зобов'язані своєму життю саме цій богині.

162 слова

За О. Потапенком

2. Перша українська християнка

Літописці по-різному оповідають про місце народження та походження княгині Ольги. Згідно з літописом, вона охрестилася в Царгороді, але, мабуть, християнську віру прийняла раніше в Києві. Підставою для такого висновку є той факт, що візантійський імператор Константин Багрянородний згадував про її приїзд у своїй хроніці, проте згадок про хрещення княгині не залишив. Цілком імовірно, що вона приїхала до Візантії вже як християнка.

Ольга стала дружиною князя Ігоря й після його смерті правила Київською Руссю. У літописі йдеться про те, що княгиня прийняла заповіді християнської віри й жила за її законами: годувала голодних, підтримувала бідних, допомагала вдовам і сиротам.

Церква вшановує княгиню Ольгу як рівноапостольну, тому що вона, ніби рання зоря, віщувала про недалеке хрещення всього нашого народу, своїм прикладом заохочуючи його до цього важливого вчинку.

На схилі віку княгиня Ольга передала правління державою синові Святославу. Через п'ять років вона померла. Князь Володимир, її онук, переніс мощі Ольги до Десятинної церкви, де вони й нині покояться під фундаментом храму. У тринадцятому столітті рівноапостольну княгиню Ольгу було оголошено святою.

166 слів

За М. Надточій

3. Десятинна церква

Першим цегляним храмом Київської Русі була Десятинна церква, споруджена князем Володимиром Великим наприкінці десятого століття. Церкву присвятили Пресвятій Богородиці, а таку назву дали тому, що князь наказав віддавати десяту частину своїх прибутків на її будівництво.

Церкву оздобили фресками й мозаїкою, мармуром і різьбою, розкішно інкрустували підлогу. За князеві кошти було придбано й храмове начиння: хрести, ікони, посуд.

Десятинна церква стала головним осередком релігійного життя в Київській Русі. Тут зберігалися мощі святого Климентія, одного з перших мучеників за віру. Знамените «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона теж уперше прозвучало в Десятинній. Згодом вона стала усипальницею князів: тут було поховано княгиню Ольгу й Володимира Великого.

Під час монгольської навали церкву зруйнували. Її відбудова розпочалася в сімнадцятому столітті за наказом митрополита Петра Могили. Будівництво завершилося в середині дев'ятнадцятого століття. Однак і цю церкву було зруйновано в часи комуністичного наступу на релігію. Проте викоренити її із сердець українців жодна навала й жоден злочинний режим не змогли. Цей храм став уособленням непоборної духовної сили нашого народу.

162 слова

За А. Багнюком

4. Літописець

Рік за роком чернець Києво-Печерського монастиря Нестор ніс незвичайний послух — описував минувшину. Історія заповнила його серце, тільки для короткого сну та скромної трапези він підводився з-за столу, щоб потім продовжити роботу над величним задумом — описанням подій від усесвітнього потоку до сьогодення.

Нестор знав, що від тривалого сидіння слабне здоров'я, але всі сили віддавав одному — завершенню літопису. Не оминати жодної події, нічого не додати від себе, лише розповісти про те, що достеменно було відомо.

Нестор, мабуть, не до кінця усвідомлював, який неоціненний дар він зробив наступним поколінням. «Повість минулих літ» — першооснова вивчення історії нашого народу. Було чимало й інших літописів того часу, але жоден із них не може порівнятися з твором київського літописця.

Упродовж віків Несторів літопис був прикладом єднання, патріотизму й поваги до інших народів. Зі своєї келії чернець бачив набагато більше, ніж деякі короновані особи. Автор «Повісті минулих літ» постає перед нами як державний діяч, який прагнув, щоб ті, хто читатиме його твір, не тільки поринали в минуле, а й узяли з історії урок заради майбутнього.

167 слів

За Д. Степовиком

5. Перед походом

Минуло тільки два тижні, а вже готові до походу в море півсотні добрих чайок¹.

Суліма передав Січ наказному отаманові й одного ранку, забравши на чайки дві з половиною тисячі товариства, зійшов на найбільшу з них, щоб оглянути все військо.

Велична й могутня була постать запорозького ватажка. На засмаглому обличчі вирізнялися великі блискучі очі. Срібна булава, що блищала в його дужій руці, нагадувала всім про велику владу запорозького кошового отамана.

¹ Іменник *чайка* в множині наголошується двоюко: *чайки* і *чайкі*.

Упевнившись, що все впорядковано добре, кошовий зняв шапку й перехрестився на схід сонця. Там, за Дніпром, саме вставало сонечко й грало рожевим промінням по рівній, як скло, пелені Дніпра, звеселяючи своїм сяйвом розлогі, укриті зеленими плавнями береги широкої річки.

Отаман перехрестився, і всі козаки поскидали шапки й почали хреститися, посылаючи рідній Україні своє останнє вітання.

Одягнувши шапку, кошовий махнув булавою — і вмить сотні весел, ударивши в прозорі хвилі річки, заблищали срібною сльозою, а блискуча пелена Дніпра скаламутилася. Чайки рушили від Січі й розбіглися аж до плавнів, укривши широкий Дніпро червоними козацькими жупанами.

161 слово

За А. Кащенком

6. У морі

Поки почало світати, козаки були вже за Очаковом.

З моря вставала рожева зоря, розмальовуючи його безкраю проросторінь привабливими кольорами, немов стелячи перед козацькими чайками рожевий килим. Згодом сонце, не виникнувши ще з моря, послало промінь під небо на хмаркі й затопило їх рожевим кольором. Весело глянули хмаркі в блакитне море, як у люстро, і не можна було пізнати тепер, де море, а де небо. Нарешті з морської пелени з'явилося й сонечко. З півночі дихнув вітерець і, понадимавши на чайках вітрила, погнав їх туди, куди направляли керманичі, — на схід сонця.

Щодалі хвиля більшала, проте козаки були байдужі: не первина їм у море ходити. Вони запалили люльки та завели пісні про Сагайдачного.

Отаманський байдак ішов посередині, а на ньому з прапорів було нап'ято гасло, щоб усі чайки купи трималися, щоб передні не відпливали далеко та не кидали задніх, бо під час походів траплялося таке лихо, що розбурхане море порозкидає козацькі чайки так, що потім отаман і не збере всіх. От і горнулися тепер усі чайки до отаманської, мов діти до матері.

169 слів

За А. Кащенком

7. Козацький гумор

У народних піснях і легендах отак поетично визначалися родичі запорожця: Великий Луг — батько, Січ — мати, шабля — дружина, кінь — вірний товариш. Тобто все його життя від самісінького народження пов'язувалося з атрибутами козацької вольниці.

У товаристві запорожців понад усе цінувалися сміливість, кмітливість, добре серце і, звичайно ж, почуття гумору, яким було пронизане все життя Січі. Відомий дослідник козацтва Дмитро Яворницький писав: «З природних якостей, властивих справжньому козакові, відзначались уміння майстерно розповідати, підмічати смішні риси в інших і передавати їх у жартівливому тоні».

Цією рисою запорозьких козаків частково пояснюються й дивні прізвиська, котрі вони давали новачкам, які приходили на Січ: Непийпиво, Лупиніс, Загубиколесо, Задержіхвіст тощо. Людину малого зросту вони, жартуючи, називали Махиною, великого зросту — Малютою, шибеника — Святошею. Хто спалив курінь, той — Палій, а хто подібний на перепічку, той — Корж.

Запорожець умів посміятися з ворога, зі смерті, із самого себе, завжди охоче кепкував із товариша. І це був сміх вільної людини, бо, як відомо, раби й пригноблені не вельми охочі до сміху.

160 слів

З підручника

ВИДАТНІ УКРАЇНЦІ

8. Григорій Сковорода

Григорій Сковорода народився в селі Чорнухах, що на Полтавщині, у козацькій сім'ї. Батьки й гадки не мали, що колись він стане філософом і поетом, гордістю українського народу, а його ім'я з пошаною вимовлятимуть у багатьох країнах.

Хлопчик зростав серед чудової природи, ріс міцним, кмітливим, обдарованим музично. Понад усе любив річку Многу. Улітку цілими днями просиджував біля неї, милуючись її красою, робив з очерету сопілки, на яких намагався відтворити пташиний спів.

Весною село потопало в морі білого цвіту вишень і слив, за селом тягнулися дубові гаї, а між ними, скільки сягає око, безкраї поля, порізані балками та глибокими ярами, по яких протікали струмочки. Гриць любив ходити в поля, слухати жайворонка, дзюркотливу мову струмка. А понад усе йому подобалося оглядати все навколо з висоти круглих стародавніх могил, яких так багато було на околицях рідного села.

Багатство звуків і барв лісу й степу захоплювали душу й уяву хлопця. Ці дитячі враження залишилися для нього незабутніми на все життя. Пізніше вони стали основною темою багатьох його поетичних творів.

164 слова

За Т. Зуб

9. Тарас Шевченко

Тарас Шевченко народився на українській землі, під українським небом, проте він належить до тих людей-світочів, які стають дорогими для всього людства й у пошані всього людства знаходять своє безсмертя.

Народжений матір'ю-кріпачкою і сам кріпак, він став борцем, революціонером титанічної сили. Його боялися царі, його жахались і смертельно ненавиділи кріпосники. Коли Тараса Шевченка відправили в солдати, мабуть, ті вінценосні кати вважали, що звідти йому вже не буде вороття. Проте поет повернувся до своєї рідної України вогненною піснею, віщим незбóреним словом.

У тій невеликій книжці, ім'я якій «Кобзар», клекоче ціле море горя народного. У ній — порив до свободи, мудрий роздум гуманіста й ніжна, чарівна краса української пісні.

Винятковими є місце Тараса Шевченка в житті українського народу та його творчість. Характеризуючи її, бачиш, що є творчість, яка не відцвітає, що в духовній сфері є явища, подібні до тих непогасних вічнодіючих вулканів, надра яких завжди пашать вогнем і розжеврюють уночі хмари над собою, мов велетенські маяки.

152 слова

За І. Ковалем

10. Марко Вовчок

Маючи намір вивчити українську мову, російський класик Іван Тургенєв звернувся до Тараса Шевченка, аби той порекомендував, прозу якого українського письменника варто читати як зразок літературної мови. Поет відповів: «Читайте Марка Вовчка, бо він один знає нашу мову». Цей факт дуже красномовний.

Шістнадцятирічна дівчина Марія Вілінська, красуня, розумниця, дочка російського дворянина, живе в Орлі в рідній тітці. Батька давно немає серед живих, а тітка турбується про Марію краще, аніж рідна мати.

Якби дівчині хтось сказав, що через сім років вона стане знаменитою українською письменницею та ще й підписуватиме свої твори псевдонімом Марко Вовчок, вона, мабуть, тільки б розсміялася. Адже для цього треба хоча б знати українську мову!

У 1851 році Марія виходить заміж за українського етнографа Опанаса Марковича та їде в Україну. Вона досконало вивчає українську мову, а вже через шість років створює «Народні оповідання», що принесли їй славу в Росії та Європі. Твори Марка Вовчка перекладають чеською, польською, болгарською, французькою, німецькою, данською мовами, а французька редакція повісті «Маруся» стала класичним твором французької дитячої літератури, витримавши майже двадцять видань.

168 слів

За І. Сюдюковим

11. Піонер на ниві електроніки

Утілення ідеї дальнобачення — спільне колективне дітище багатьох учених і радіоентузіастів різних країн. Та вперше у світі створити повністю електронну систему передачі на відстань рухомого зображення і, крім того, навіть здійснити його практичну трансляцію пощастило лише Борисові Грабовському — сину поета Павла Грабовського.

1924 року він винайшов пристрій, що став основою передавальної телевізійної трубки. Учений змусив промінь рухатися поверхнею надчутливої металевої пластинки, на яку проектувалося зображення. Незабаром наш земляк і його друзі отримали вітчизняний, а потім — міжнародний патент на винахід.

Минув час, і шістдесятирічний учений, на превеликий подив, читає в книжці Уїлсона, яка, можливо, потрапила йому до рук випадково, про те, що винахід, зроблений ним раніше, немовбито здійснили американці! Обурений несправедливістю, він розпочинає боротьбу, захищаючи не лише особисту славу, а й пріоритет вітчизняної науки та техніки.

Крапку в суперечках про авторство винаходу телебачення поставила ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури: вона юридично визнала першість за Борисом Грабовським. Як бачимо, сина видатного українського поета-революціонера по праву вважають одним із піонерів на ниві електроніки.

164 слова

Всеукраїнський радіодиктант

12. Соломія Крушельницька

Ставши відомою європейською співачкою, Соломія Крушельницька все ще продовжувала опановувати таємниці вокального й сценічного мистецтва в Мілані.

На зимовий сезон її запросили в Кремону. Саме тут на одній із репетицій був присутній усесвітньо відомий композитор Пуччіні. Знайомство з ним переросло в щире дружбу. Вистави пройшли так успішно, що українку запросили в інші міста Італії.

Навесні 1904 року Крушельницька блискуче виступила на тріумфальному відродженні «Мадам Баттерфляй» Пуччіні в Італії, хоча кількома місяцями раніше опера не мала успіху. Співачка вразила глядачів силою драматизму, професійним акторським виконанням. Усі раділи переможному поверненню опери, вітали композитора. «Українка врятувала “Мадам Баттерфляй”», – писала преса.

Крушельницька виступала в опері «Мадам Баттерфляй» навіть у Каїрі, де диригував сам маестро Пуччіні. Вона тріумфально виконувала роль Баттерфляй у найбільших театрах світу. Після сотої вистави співачка віддала композиторові свою освячену славою партитуру¹.

¹ *Партитура* – сукупність партій багатоголосного музичного твору (для оркестру, хору чи ансамблю) або нотна книга із записом усіх партій такого твору.

Удячність композитора Крушельницькій виявлялася не лише в щиросердній закоханості. Він до кінця життя пам'ятав, як співачка захистила й відстояла його оперу, знехтувану вимогливою й безкомпромісною італійською публікою. У його кабінеті над письмовим столом висіла єдина фотографія — фотографія Соломії.

168 слів

За Л. Громоленко

13. Іван Пулюй

Важко знайти в історії науки, техніки й культури особистість, яка могла б зрівнятися з Іваном Пулюєм багатогранністю зацікавлень і найвищим рівнем досягнень у кожному напрямі діяльності. Він постає перед нами як фізик, електротехнік, перекладач і громадсько-політичний діяч.

Спадщина Пулюя вражає. Він віртуозний конструктор і експериментатор, удумливий новатор у намаганні пояснити спостережувані явища на основі законів природи та принципів пізнання. Це чудовий педагог, який не йде второваними шляхами, а шукає власних. Він і блискучий популяризатор, що зумів поєднати у своїх лекціях і статтях наукову строгість із прекрасним стилем. Найважливіші досягнення Пулюя в галузі фізики стосуються катодних і X-променів.

Окремо треба сказати про плідну діяльність Івана Пулюя, спрямовану на національне відродження України. Тут і переклади релігійної літератури, зокрема Біблії, і боротьба за створення українського університету у Львові, і заснування фонду підтримки українського студентства у Відні. Про роль, яку відігравало в житті Івана Пулюя служіння національній ідеї, свідчать його слова: «Електротехніка близька й дорога моему серцю, але ще ближчі й дорожчі — наша мова, література, доля нашого народу».

164 слова

За Р. Гайдою та Р. Плячком

14. Агатангел Кримський

Серед учених, які належать світу, дуже яскравою особистістю є видатний мовознавець Агатангел Кримський. На запитання, якими мовами він володіє, жартував зазвичай, що легше перелічити ті, котрими не володіє.

У роки навчання в Кримського сформувався стійкий професійний інтерес до мовознавства. Від природи наділений унікальними здібностями до мов, Агатангел із легкістю вивчив основні давні й нові мови.

Одержавши атестат про середню освіту, він вирушає до Москви. Здобувши філологічну освіту в Інституті сходознавства, Кримський вступає до Московського університету, де продовжує спеціалізуватися в галузі історії літератури й культури мусульманських народів.

Молодий учений видає принципово нову для української поезії збірку «Пальмове гілля», навіяну екзотикою Близького Сходу.

На початку двадцятого століття Агатангел Кримський уже мав великий науковий авторитет. Багато праць ученого перекладено основними європейськими мовами.

У час революції виїхав до Києва, де заснував Українську академію наук.

У роки сталінських репресій учений потрапляє до списку неблагонадійних, а отже, на нього чекав арешт і табір у Росії, де Кримський через рік помер.

Усесвітньо відомого вченого, який знав майже шістьдесят мов, реабілітують лише в 1960 році.

167 слів

За Л. Семакою

15. Сергій Корольов

Розвиток ракетної та космічної техніки й початок космічної ери в історії людства світ пов'язує з ім'ям академіка Сергія Корольова. Його сприймають як представника російської науки, але мало хто знає, що цей славетний учений — українець.

Сергій Корольов народився в Житомирі, навчався в Одесі, Києві, Москві. Переїхавши до столиці Радянського Союзу, працював на наукових посадах. У цей час він розробив низку оригінальних конструкцій. Особисті контакти з Костянтином Цюлковським, вивчення його праць з ракетної техніки та теорії міжпланетних сполучень сприяли початку фундаментальних досліджень молодого вченого в цій галузі. Загалом Сергій Корольов розробив багато проектів керованих ракет, ракетопланів, геофізичних ракет, ракет-носіїв. Протягом багатьох років

він спрямовував роботу провідних конструкторських колективів на розв'язання важливих завдань у ракетній і космічній техніці.

Сергій Корольов — найвидатніший конструктор ракетно-космічних систем, які забезпечили дослідження космічного простору. Саме він створив перший штучний супутник Землі, який започаткував розвиток космічної ери, а також космічний корабель, на якому Юрій Гагарін уперше реалізував сміливу мрію людства — політ за межі атмосфери, а Олексій Леонов здійснив перший вихід у відкритий космічний простір.

165 слів

За В. Горбуновим

16. Іван Айвазовський

Світова слава до Івана Айвазовського прийшла напрочуд рано. Двадцятип'ятирічного художника захоплено приймали в Петербурзі, Римі, Парижі, Лондоні, Амстердамі. У тридцятирічному віці Айвазовський уже був почесним членом Академії мистецтв у Петербурзі.

Більшу частину життя художник прожив у Феодосії, рідко виїжджаючи з міста. Проте він міг вирушити навіть за океан, як це зробив у 1892 році, коли поїхав до Вашингтона й Нью-Йорка, де проходила виставка його творів.

Айвазовський був дуже працелюбний. Він прожив довге життя й до останнього дня працював. Серед створених ним майже шести тисяч картин є одна, можливо, найкраща — «Серед хвиль».

Шістдесят п'ять років Айвазовський писав бурі, морські битви, виверження вулканів, місячні ночі, численні пейзажі Криму, змальовував природу й побут України. На тлі цих романтичних феєрій картина «Серед хвиль» скромна: вузька смужка грозового неба й величезний простір, заповнений тільки хвилями бурхливого моря. Крізь хмари й воду пробивається сонячний промінь.

Усі картини Айвазовського створені в майстерні. «Серед хвиль» — не виняток. «Рухи живих стихій майже невловимі для пензля: писати блискавку, порив вітру, сплеск хвиль неможливо з натури», — казав художник.

167 слів

За О. Ламоновою

17. Марія Примаченко

Марія Примаченко — майстер українського декоративного мистецтва. На ґрунті народного декоративного малярства вона створила власний фантастичний світ. Художниця використовувала акварель і гуаш, які надавали соковитості й щільності зображенням квітів, птахів, звірів, орнаментів, сценок із народного життя.

Справжнім шедевром у серії про тварин став «Гороховий звір». На картині зображено помаранчево-рожевого звіра. У нього великі вуха й грива, тулуб прикрашають червоні яблука, на лобі, переніссі й щоках — ластовиння. Круглі очі дивляться допитливо. Рожеві лапи, що закінчуються кігтями, обережно торкаються землі, на хвості — кулеподібний пензлик. Жовтогаряче тло створює враження, ніби картину наповнює сонячне світло. Та й самий звір зітканий із сонячного проміння й рожево-червоних хмарин. Зелені стручки гороху, у якому він живе, утворюють із синіми квітами ритмічний рослинний орнамент.

Ви тільки уявіть собі: коли народилася ця по-дитячому наївна істота, художниці було майже сімдесят років!

Нині твори Марії Примаченко експонуються в Парижі, Варшаві, Празі, Софії, Монреалі. Серія, за яку майстриня була удостоєна Державної премії України імені Тараса Шевченка, має назву «Людяма на радість». Так можна сказати й про всю творчість художниці.

166 слів

За М. Шинкарук

18. Сергій Параджанов

Сергій Параджанов здобував освіту спочатку в Тбілісі, а потім — у Москві. Митець дебютував як режисер-постановник у Києві.

До сторіччя з дня народження Михайла Коцюбинського йому доручили зняти фільм за повістю «Тіні забутих предків». Після виходу стрічки Параджанов став світовою знаменитістю. Історія трагічної любові Івана й Марічки сколихнула світ. Фільм нагородили двадцятьма вісьмома призами на міжнародних кінофестивалях у двадцяти одній країні. Однак він приніс не лише славу його творцю. Під час київської прем'єри літературознавець Іван

Дзюба повідомив, що у Львові відбуваються арешти інтелігенції. Відтоді радянська влада почала переслідувати Параджанова, заборонила знімати фільми, а згодом ув'язнила.

Свій талант він виявляв навіть у неволі: придумав техніку гравірування фольги, з якої виготовляли кришки для молочних пляшок. Фольгу заливав смолою й гравірував монети із зображенням Хмельницького, Пушкіна, Гоголя. Тюремні власті вилучили монети й відправили на експертизу до Москви: хотіли довести, що їхній автор божевільний. Надійшла відповідь: «Дуже талановитий». Через десятиліття медальйон із портретом Пушкіна потрапив до видатного італійського режисера Фелліні. З медальйона митець відлив срібну медаль, якою й досі нагороджують найкращий фільм щорічного кінофестивалю.

169 слів

За С. Цаликом

19. Катерина Білокур

Катерина навчилася читати рано, тому було вирішено до школи її не віддавати. Важко сказати, коли майбутня художниця почала малювати. У чотирнадцять років Катерину застали за цим безглуздом, як усі вважали, заняттям, тому було вжито невідкладних заходів: різки та найсуворіша заборона малювати.

Відтепер дівчинці доводилося творити потайки. Спочатку вона виготовляє фарби сама, а згодом переходить на олійні. Пензлі робить із шерсті котячого хвоста. Малює багато, як правило, квіти.

Якось почула по радіо пісню у виконанні Оксани Петрусенко. Спів так вразив Катерину, що цілу ніч вона просиділа над листом і відправила його вранці за незвичайною адресою: «Київ. Оксані Петрусенко». Слава співачки була настільки великою, що лист не загубився. Захоплена вкладеним у конверт малюнком із зображенням калини, співачка радиться з Павлом Тичиною — і до Полтави надходить розпорядження знайти Катрю Білокур. Картини Білокур вражають — успіх величезний!

Москва, Київ, Париж... Саме в Парижі її знамениті картини «Цар-Колос», «Берізка» й «Колгоспне поле» побачив Пабло Пікассо. Увесь світ облетіли його слова: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї весь світ!»

169 слів

За Р. Скорульською

20. Микола Сядристий

Роботи Миколи Сядристого відомі в усьому світі. Найбільше його творчість вражає ті народи, які мають навички копіткої ручної праці, наприклад японців.

Здебільшого майстра цікавлять природні матеріали, тобто ті, що не окислюються: метали, мінерали, а ще — насіння трав і дерев. Будь-яка насінина, по-перше, є дуже гарною від природи, по-друге, довговічною. У єгипетських пірамідах знайшли зерно, яке чудово збереглося до наших днів, хоч і пролежало там тисячі років. Микола Сядристий любить розмальовувати зернятка яблук і груш, робити композиції в маковій зернині.

Маєстро примудрився зробити з половинки макової зернини чудове гніздечко для трьох золотих пташенят. Створив із шматочка вишневої кісточки портрет-барельєф Соломії Крушельницької і розмістив його на мініатюрному метеоритику.

Перед початком роботи майстер мусить добре все пропилососити: деякі його твори такі мізерні, що можуть загубитися серед порошинок. З-поміж створених Сядристом див — найменший у світі годинник, який він поставив замість ока золотій бабці. Цей годинник складається зі ста тридцяти деталей. А ось золотий сервіз на цукровій піщинці навіть не можна покласти на хусточку, бо кавничок і бокальчики проваляться крізь волокна тканини.

167 слів

За О. Лань

НАША МОВА

21. У пошуках слова

Хіба можна уявити сучасну українську літературну мову, наприклад, без чудового слова «мрія»? Нам добре відоме це слово. Дехто скаже, що воно знане з давніх-давен, ще з діда-прадіда. Мовляв, це народне слово, видобуте літературною мовою з глибин душі народу-мовотворця.

Однак не поспішайте з таким категоричним висновком. Візьміть «Кобзар» Тараса Шевченка, перегорніть його сторінки —

і ви переконаєтеся, що слова «мрія» немає навіть у цього видатного поета. Як могло статися, що поетично-ніжне слово «мрія» відсутнє в Шевченкових безсмертних творіннях? Мрія — це дума про щось прекрасне, без неї, як співається, не можна жити.

Виявляється, слово «мрія» виникло в пошевченківську добу. Його створив письменник Михайло Старицький. Звичайно, так майстерно й філігранно викувати слово можна тільки на злеті поетичного натхнення.

Пригадаймо перші кроки цього слова. Це було так: Михайло Старицький написав вірш, який присвятив матері Лесі Українки Олені Пчілці. Новостворене слово припало до душі письменниці й зазвучало в її поезіях.

Зусиллям двох поетів — Михайла Старицького й Олени Пчілки — слово «мрія» зійшло на багатобарвній ниві української мови, завітло, зачарувало нас своєю красою.

165 слів

За І. Вихованцем

22. «Не бійтесь заглядати у словник...»

У багатобарвності й могутності рідного слова втілено красу людини — творця мови, садівника прекрасного на землі. Рідне слово окрилює нас духовністю, любов'ю до пісні, до матері.

Для кожного народу рідна мова — найдорожча.

У мовну скарбницю нашого народу несуть красу душі й племін рідного слова найкращі письменники. Скільки ж словами вони користуються? Звернімося до творчої спадщини геніального Кобзаря. Словник мови поетичних творів Тараса Шевченка охоплює більше десяти тисяч слів, а прозових — понад двадцять із половиною тисяч. Хіба вдалося нам, підрахувавши всі слова у творах Шевченка, виявити словниковий запас великого поета? Немає сумніву, що Кобзар володів й іншими словами української мови, хоч у художній творчості їх не використовував.

Скільки ж слів потрібно людині для спілкування? Обсяг словника конкретної особи залежить від роду її занять, освіченості та здібностей. Установлено, що мовець активно використовує майже три тисячі слів упродовж дня, а розуміє — у десять разів більше.

Щоб опанувати словесне багатство нашої мови, користуйтеся словниками. Дотримуйтеся порад мудрого поета Максима Рильського: «Не бійтесь заглядати у словник: це пишний яр, а не сумне провалля...»

167 слів

За І. Вихованцем

23. Канікули

Що, на вашу думку, спільного між школярами, студентами і, увявіть собі, депутатами? Я вже мовчу про собак. Мабуть, ніколи не здогадаєтеся: канікули! Не знаю, як у депутатів, а невже й у чотириногих друзів бувають канікули?

Історія цього солодкого кожному школяреві слова сягає сивої давнини, отож полиньмо до Стародавнього Риму.

З двадцять другого липня по двадцять третє серпня Сонце перебуває в сузір'ї Пса, а поява над горизонтом зірки Сіріус із цього сузір'я збігалася з початком великої спеки, тому саме в цей час римський сенат робив у своїх засіданнях перерву, яку називали канікулами. Чому саме так називали? Ось тут і зарито собака: якщо перекласти з латини слово «канікули», то й вийде назва нашого чотириноного друга. Згодом канікулами почали називати літню перерву в роботі навчальних закладів, а ще пізніше — узагалі будь-яку усталену перерву в навчанні учнів і студентів. До речі, цим словом називають сьогодні й перерву в роботі Верховної Ради України.

І вкотре переконаєшся: скільки таємниць приховує мова — цей океан людської творчості й мудрості!

161 слово

3 часопису

24. Мовний курйоз

Словник сучасної української мови містить майже десять відсотків іншомовних слів. Переважна більшість слів іншомовного походження є термінами. Мовні запозичення відбуваються по-різному, а іноді в процесі засвоєння чужих слів трапляються й курйози.

Інколи хтось або не зрозуміє висловленої думки, або допустить помилку в написанні іншомовного слова, або зробить щось

не так. Буває, що помилка закріплюється в мові, передається нащадкам і стає нормою. Така пригода сталася зі словом «кенгуру».

Англіїці, уперше прибувши до Австралії й побачивши дивну тварину, були дуже здивовані: звірятка з маленькою головою, короткими передніми й довгими задніми кінцівками пересувалися стрибками. Украй здивувала англійців також сумка на животі у тварини, з якої виглядали малята. Здивовані європейці вирішили з'ясувати, як називаються ці дивовижні істоти. У відповідь гості почули слово «кенгуру». Мовою мешканців екзотичного континенту це слово означає «не розуміємо».

Сталася словесна плутанина: місцеві жителі не зрозуміли співрозмовників, а англійці сприйняли відповідь як назву тварини й повезли цю випадкову назву до Європи. І ми, українці, як і більшість європейських народів, послуговуємося цим словом. Отака оказія.

163 слова

За І. Вихованцем

НАШІ ШЕДЕВРИ

25. Скіфська пектораль

Золота пектораль затьмарила всі раніше відомі ювелірні прикраси. Її знайшов український археолог і поет Борис Мозолевський. Це сталося на початку сімдесятих років минулого століття. Яка ж вона, пектораль, що змусила весь світ заговорити про себе?

Місяцеподібна чоловіча нагрудна прикраса має три яруси, чітко відокремлені один від одного товстими витими канатиками. Вона складається із симетрично розташованих сцен та орнаментів.

Головним сюжетом твору є центральна сцена верхнього ярусу, де двоє чоловіків, розтягнувши на руках шкуру, готуються до якогось таїнства. З обох боків від центральної сцени, серед корів із телятами, овечок і кобилиць, зображено молодих скіфських слуг.

Майстер використав витончений орнамент. У середній частині пекторалі зображено великі квіти, оздоблені блакитною емаллю та скульптурними фігурками птахів.

На нижньому ярусі прикраси показано різні сцени з тваринами. У центрі композиції — три пари істот з головами орлів і тулубами левів, далі з двох боків — лев і левиця. Митець зобразив і погоню собаки за зайцем, і дві пари степових коників, що символізують давній світ і спокій.

Загалом пекторалі властиві невимушена врівноваженість, художня цілісність і досконалість композиції.

168 слів

За М. Русяєвою

26. Парк «Софіївка»

Парк «Софіївка» — це поєднання штучних водоспадів, гірських вершин, каналів, ставків із фонтанами, павільйонів, скульптур і мармурових статуй античних богів і богинь, філософів і поетів. Цей парк — символ нев'яучого кохання, розкішний дарунок палко закоханого чоловіка своїй обраниці, створений заради й на славу цього почуття. Лише для неї, єдиної дружини Софії, один із найбагатших магнатів вісімнадцятого століття Фелікс Потоцький наказав створити у своєму маєтку казковий парк у романтичному стилі. Граф відродив сувору тишу тінистих алей англійського парку, наповнив природні композиції романтикою Парижа. Він створив у мініатюрі дивовижні альпійські ландшафти, витративши на будівництво парку вісім мільйонів золотих рублів, що на той час було фантастичною сумою.

Від входу в парк у глиб комплексу веде головна алея, обсаджена каштанами й тополями.

Парк скомпоновано на основі водної системи: озер, водоспадів і цілої мережі каналів, пов'язаних з архітектурним комплексом. Вода тут є гармонійним елементом загального пейзажу.

Кожен, хто потрапляє сюди, немов переноситься в іншу епоху. Тут особливе повітря — п'янке, сповнене коханням і ніжністю. «Софіївку» називають храмом природи, поемою з каменю, води, землі, архітектурних споруд і скульптур.

169 слів

За О. Сєдаком

27. Шедевр із цементу

На вулиці Банковій у Києві на початку двадцятого століття за проектом одного з найвидатніших київських архітекторів Владислава Городецького було зведено дивовижний особняк. Згодом його визнали як найяскравішу пам'ятку декоративного модерну в Україні.

У цьому будинку Городецький зумів оживити важкий матеріал — бетон. Скульптури фасаду виконані для реклами художніх можливостей цементу, який виробляла київська фабрика Ріхтера. Тоді цемент ще не мав такої популярності як будівельний матеріал, тому фабрикант запропонував Городецькому його безкоштовно.

Архітектор оживив бетон зображеннями рослинності, динамікою життя міфічних тварин і людей, які, здається, узагалі не знають такого поняття, як смерть. Величезна кількість скульптур, викликаних з ірреального світу фантазією тридцятидев'ятирічного архітектора, дала споруді сучасну назву — «Будинок з химерами». Найвизначнішим у ньому є скульптурне оформлення з істот тваринного наземного й підводного світу. Більшість істот мають спокійний вигляд: слони, носороги, косулі, ящірки й жаби завмерли, споглядаючи вулиці й будівлі. На п'єдесталі скульптури, що зображує смертельну боротьбу орла з пантерою, накреслено автограф майстра й дату створення композиції.

Тематика оздоблення особняка пов'язана із захопленням Городецького далекими подорожами й полюванням у тропічних регіонах Америки й Азії.

169 слів

За О. Седяком

28. Перлина Криму

Хто не чув про легендарний Бахчисарайський фонтан сліз, оспіваний Пушкіним і Міцкевичем? Саме завдяки цим хвалебним віршам фонтан став візитною карткою значної пам'ятки — Бахчисарайського палацу. Горький назвав його «золотим дном історичної науки», бо тут збереглося багато відомих пам'яток архітектури різних епох. Німецький посол при дворі кримського хана 1769 року стверджував, що палац, збудований колись у китайському стилі, відновлено в турецькому, а французький посол

згодом писав, що ця споруда повторює палац турецького султана в Стамбулі.

Пишну споруду збудовано в першій половині шістнадцятого століття. Це своєрідний середньовічний ансамбль східного типу, де зосереджено все необхідне для життя хана. Комплекс створювали італійські, іранські, турецькі, вірменські, російські й українські майстри.

Мабуть, найдосконалішим витвором ансамблю є Бахчисарайський фонтан сліз — унікальна пам'ятка архітектури малих форм. Поетичний образ, символ людського горя, утілено в холодному камені. Фонтан — легка, витонченого різьблення мармурова плита. На ній у неглибокій ніші розміщено розетку, з якої дзюркотить вода до прямокутних мармурових чашечок. Унизу фонтана розміщено равлика, через який краплі потрапляють у землю. Усе минає: і вода, і влада, і печаль, і саме життя.

169 слів

За О. Седяком

29. Монастир на схилі гори

Здавна Крим — місце паломництва. Здавалося б, що до кожного більш-менш цікавого куточка півострова давно протоптані стежки. Однак це зовсім не так.

Більшість приїжджих, не ганяючись за оригінальністю, відвідують одні й ті самі місця: Ластівчине гніздо, набережну в Ялті, Лівадійський палац... Але це лише мізерна частина скарбів дивовижного Криму.

Майже сорок років тому біля села Топлу був заснований монастир. У глухій пущі, у землянках без будь-яких засобів до існування поселилися дев'ять перших черниць. Цей єдиний тоді кримський жіночий монастир заснований на честь святої Параскеви. Поступово він розбудовувався, зміцнював своє господарство, набував святості й добротності. З гори Афон привезли сюди великі святині — частинки животворящего хреста, на якому було розіп'ято Ісуса Христа, і мощі святої Параскеви.

Монастир розташований на схилі гори, укритої густим лісом. Тут бринять джерела чистої води, холодної будь-якої пори року.

Коли людина після крутого підйому лісової дороги виходить на простору площу перед монастирем, її вражає краса цього

місця. Тут багато квітів, навкруги — темні стіни лісу. Яке все це далеке від суєти пляжного життя, від натовпів на вузенькій смузі узбережжя!

169 слів

За К. Гудзик

30. Палац Кирила Розумовського в Батурині

До видатних пам'яток палацово-паркової архітектури України належить родовий маєток Кирила Розумовського в селі Батурині, що на Чернігівщині.

Згадаймо, ким була ця людина. Кирило Розумовський був останнім усенародно обраним гетьманом України, розумним і удачливим царедворцем елизаветинської доби, президентом Імператорської академії наук, ясновельможним графом. Після відставки через надмірні вимоги щодо автономії України та скасування гетьманства Катериною II, яка, до речі, зійшла на престол не без його допомоги, Розумовський ще тридцять років прожив у Петербурзі та під Москвою. Потім зі своєю родиною повернувся в Україну, до Батурина, де давно мріяв збудувати університет і куди сподівався перенести українську столицю.

З усього комплексу батуринської садиби до наших днів зберігся тільки палац, розташований над долиною річки Сейм. Простий і виразний, він домінує в місцевості, чудово сприймається з далеких відстаней, нагадує одну з венеціанських вілл, ніби перенесену з Італії на українську землю. Об'ємно-просторова композиція палацу така, що він однаково сприймається з усіх боків. Зовнішній вигляд споруди вражає чіткістю та вишуканістю форм. Проте, як кажуть, краще один раз побачити, аніж кілька разів почути, — тож обов'язково відвідайте Батурин.

169 слів

За О. Седаком

31. «Наречена» Федора Кричевського

Федір Кричевський здобував мистецьку освіту в Москві та Петербурзі. Ще навчаючись, він багато мандрував Україною, набирався вражень від її мальовничої природи, своєрідного народного побуту.

Коли настав час писати конкурсну роботу в Академії мистецтв, Кричевський звернувся до весільного обряду, обравши один з його кульмінаційних моментів — прибирання подругами молоді до вінця. До цього сюжету добре пасує народне прислів'я: «Чоловік тричі дивним буває: коли родиться, жениться і вмирає». Це означає, що в буденному плині життя саме в згадані моменти людина стає об'єктом загальної уваги. Якраз таку ідею Кричевський і вкладає у свій твір «Наречена».

Прообразом головної героїні стала дівчина з Полтавщини Христя Скубій — ставна, красива, із сильною вдачею. У ній художник убачав типові риси національного характеру української жінки. Кричевський зобразив групу жінок і дівчат у напівтемряві, завдяки чому барви звучать стримано. Лише світлі плями одягу та червоні й золоті кольори плахти й пояса нареченої вносять у загальну гаму необхідні наголоси. А краєчок вікна вгорі, за яким буває сонячний день, поданий художником як своєрідний камертон, завдяки якому стають гармонійними кольори цілої композиції.

168 слів

За Ю. Белічком

32. Харківська перлина

Історія створення полотна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» охоплює п'ятнадцять років. Ілля Рєпін виконав кілька ескізів, написав два завершених полотна, здійснив подорожі в Україну та на Кубань, зібрав підготовчий матеріал.

Задум твору виник під враженням від незакінченого полотна Івана Крамського «Регіт», яке Ілля Рєпін бачив у майстерні художника. Зробивши перший ескіз, Рєпін захопився сюжетом, але відкладав його втілення. Дослідники пояснюють це недостатністю матеріалів, відсутністю консультанта. Насправді ж причина в іншому: поки Крамської намагався доопрацювати картину, для Рєпіна ця тема була закритою. Лише після смерті Крамського Рєпін повернувся до роботи над полотном.

Варіант, що зберігається в Харківському художньому музеї, виконаний першим. У ньому образи козаків ближчі до тих замальовок-прототипів, які зробив художник в українських степах і за порогами Дніпра. Персонажі другого варіанта писалися з відомих земляків-інтелігентів, які жили тоді в Петербурзі, що й дає

підстави розглядати полотно як груповий портрет сучасників Репіна, а не історично правдиве відтворення героїв запорозької вольниці.

Саме перший варіант «Запорожців» художник завершив спеціально до міжнародної виставки в Мюнхені, де був нагороджений за картину золотою медаллю.

168 слів

За Ю. Белічком

ПРОСТОРАМИ УКРАЇНИ

33. Рай земний

Червоний мак, сині волошки, рожеві левкої, айстри фіалкові, білі, темно-рожеві — такий різнобарвний килим розстелився перед домом і блищав, усміхався назустріч небу, назустріч сонцю.

Учорашньої зливи вже мов не було. Сонце висушило блискучі сльозинки, які ще ранком котилися по пелюстках і по листячку, по різнобарвних голівках квіток, по зелених гілках вишняка та яблунь. Воно цілувало землю жагучими поцілунками, промінням, висушило ріки, озера дощових сліз. Заблищала, запишалася земля й усміхнулася йому вдячно. Червоніють-блищать умиті рясним дощем яблука, синіють сливки, піднімають жадібно до сонця свої пишні голівки айстри. Зелена травиця здається зовсім свіжою, де-не-де тільки порозкидано жовті плями серед її зеленого килиму. Блакить неба злилась із зеленню в очах Петра, блиск сонця засліпив йому очі. Зворушливо закликали до себе розчинені змережаними завісами віконечка будинку. І здалося йому, що все навкруги радісно заспівало, засяяло.

— З якого пекла до якого раю я потрапив! — схвильовано мовив Петро й, знесилений, опустився на стілець біля ганку, закривши обличчя руками.

На столі перед ганком на таці височіла купа червоних великих яблук.

162 слова

За Н. Романович-Ткаченко

34. Річка Черемош

Шумить, нуртує й піниться Черемош, як оскаженілий, як навіжений, розпорошує свої дрібні бризки, б'ючись об каміння, нестримним плином перекочує через холодні брили. Несамото він виривається потужною течією з тісних скелястих лещат і повільно заповнює низовини, обрамлені ошатною габою густої калини.

Про що шепочуть його шумні хвилі, які таємниці ховає в собі невпинна мелодія невидимих струн його зачарованої арфи? Яку пісню награє вона, де її початок, де її кінець? Хіба що серцем тільки можна спізнати її бездонну глибоку печаль і коломийкове грайливе роздолля. Такою є вдача гуцула, що ввібрав у свою мову та свою пісню голос рідної річки, її дивовижні барви й вигадливі несподіванки. Не спинити її бунтівливого виру ні в негоду, ні в ясну днину. Не спинити ніякою силою бурхливого потоку, що так стрімко плине рідною землею. Жартує й тоскно зітхає він, оспіваний у піснях і легендами оповитий Черемош.

Співає одвічну пісню невпинний Черемош, а її гучний відгомін западає в душу, наповнюючи почуттями, яких нізащо не змити хвилями часу. І чути цю пісню далеко-далеко.

164 слова

За І. Пільгуком

35. Качанівка

Коли Федір Каченовський, півчий при дворі російського імператора, у середині вісімнадцятого століття купував на Чернігівщині два хутори, він, звісно, і уявити не міг, що мине час — і його земля стане знаменитою дворянською садибою, унікальним архітектурно-парковим ансамблем.

Поворотним в історії Качанівки був момент, коли її власником став генерал-губернатор Петро Рум'янцев. Він і його нащадки володіли маєтком тридцять вісім років. Нові господарі розпорядилися збудувати тут палац і закласти сад.

Родина Тарновських тісно пов'язала своє життя з Качанівкою. Потрібно згадати Григорія Тарновського, про якого залишили мемуарні свідчення такі його поважні гості, як Микола

Глинка, Лев Жемчужников, Тарас Шевченко. Григорій Тарновський був закоханий у Качанівку. Він подбав, щоб сад навколо палацу перетворився на парк, добудував церкву, насипав два острівці в ставку, з'єднавши їх містком.

Минуло двісті шістдесят років, як маєток Каченовського став називатися цим ім'ям. Позаду залишилося двадцять століття, яке завдало садибі та паркові жорстоких ран. Однак і тепер, блукаючи осінніми алеями, милуючись нестаріючими краєвидами, порушуючи своєю появою тишу порожніх залів палацу, відчуваєш довкола присутність тіней великих людей. Час теперішній тут просякнутий вічністю.

169 слів

З журналу

36. Святі гори

У своїй середній течії річка Донець дуже мальовнича. На тлі смарагдових лук її русло робить тут численні круті повороти. Нижче від старовинного міста Ізюма правий берег річки починає підніматися. Спочатку бачимо пологі пагорби, укриті лісом, а ще нижче — гори. Їх називають Святими. Вони мають одну унікальну особливість — майже всуціль укриті білосніжною крейдою. Там, де гори найвищі, найстрімкіші й найкрасивіші, розташований Святогорський монастир.

Перші ченці жили в нетрях крейдяних Святих гір, у печерах, де було споруджено підземну церкву. Ченці монастиря були не першими мешканцями цих печер. Археологічні знахідки доводять, що печерний комплекс існував ще в кам'яному віці й не був порожнім: у ньому жили тогочасні мисливці й рибалки.

Усе правобережжя Дінця в цьому районі пронизано печерними залами, коридорами з виходами в лісі, на схилах дальніх гір, на лівому березі річки. Загальна довжина печер — майже вісімсот метрів.

Однією з прикрас Святих гір є кущі скумпії, що ростуть на голих крейдяних скелях. Восени листя цієї рослини набирає незвично яскравого забарвлення й перетворює кущі на червоні багаття на білому тлі схилів.

167 слів

За К. Гудзик

37. Легенда Кобілля

У розлогій завербленій долині розкинулося мальовниче село Кобілля. Старожили розповідають кілька легенд про походження назви свого села. Ось одна з них.

Здавна річка, на берегах якої розташоване село, була досить повноводною, тут розмірено йшло життя. Проте одного разу козацькі вартові принесли жахливу звістку: з півдня насуваються ординці. Нападники вдерлися в село, грабували й палили будівлі, убивали старих і малих. На березі річки зібрався гурт беззахисних людей, вони в розпачі шукали порятунку. І тоді один господар вивів із хліва велику кобилу, посадив на неї жінку й дитину, сів сам і рушив уплав через річку. Кобила була сильна, уміла добре плавати й винесла господаря із сім'єю до протилежного берега, де був глибокий, зарослий чагарником яр. Козак, заховавши там жінку з дитиною, повернувся назад до людей. Коли ординці наблизилися до берега, там уже нікого не було.

Утікачі почали обживати місцевість, де поселилися: розчищали й обробляли землю, зводили оселі й господарські будівлі. Поступово утворилося село, яке на згадку про свою рятівницю вони назвали Кобилля.

160 слів

За Д. Гаврищак

38. ДЕРЕВА — НАШІ ДРУЗІ

З дитинства не можу дивитися, як спилують дерева. Скажете, сентименти? Можливо. Але нічого в цьому світі не буває так просто. Чи не тому нинішнє покоління таке слабке, що нехтує закони любові до дерев? Замість того, аби рубати дуби, сильній половині треба частіше бувати під цими деревами, набираючись снаги. Дуб — надзвичайно енергетичне дерево, яке постійно живить людину силою. Знали козаки, чого відпочивали під міцними дубами на славній Хортиці. І не лише на Хортиці!

Люблять дуби й на Косівщині, що в Івано-Франківській області. Тут кожен дубовий гай вважається святим місцем. Управління лісового господарства області навіть затвердило спеціальну

програму «Діброва», мета якої — розширення дубових лісів на Прикарпатті. Загалом же лісники планують посадити півтори тисячі гектарів лісу.

Шумлять Карпатські ліси. Карпатам понад двадцять п'ять мільйонів років. Учені кажуть, що для таких гір це відносно молодий вік, бо впродовж усього часу вони не перестають рости. А ми? Невже, ми такі розумні й так вирости, що в нас вистачає мудрості приходити до лісу із сокирою й не думати, що буде опісля?

165 слів

За Н. Дичкою

39. Сині очі Волині

Із травнем у мене пов'язані надзвичайно приємні спогади про відрядження в рідний Любомльський район із метою дослідження екологічного стану джерел. Їх і знамениті наші озера називають синіми очима Волині. Найвідомішими, найпрекраснішими з-посеред них є знамениті Оконські джерела. Їх назва, як і наймення села, поблизу якого вони розташовані, утворилася, очевидно, від слова «око».

Зірки, глибокі очі в цих джерел. З глибини землі виринають два потужні потоки діаметром у півтора-два метри, утворюючи невеликі плеса-озерця. Вода тут чиста, мов сльоза, вона будь-якої пори року має однакову температуру — дев'ять градусів за Цельсієм. Тому влітку вода здається холодною, а взимку — теплою.

Джерельний край мого дитинства, що біля села Заболоття Любомльського району... Жебоняць, виграють, співають джерела... Стою коло витоків і чую, як ноги мої лоскоче шовковистий шепіт ручая. У густому тумані пасуться коні. Дзвенить, зачепившись за покрівлю хати, мідне колесо місяця. Заворожений цією красою, повільно стаю на коліна, спираюся руками об землю і, нахилившись, п'ю холодну воду. Мовби співаю, убираю в себе всі чари природи. Ні, немає нічого смачнішого у світі, ніж смак рідного джерела!

169 слів

За В. Геєм

40. Чарівний світ

З-під вишні відкривався звабливий чарівний світ. В Україні скрізь є такі невимовно дивні місця, які полоняють своєю красою. Так і хочеться гукнути самій природі: «Годі, зупинися, нічого красивішого більше не треба!»

Ми сіли на лавку під вишнею, а перед нами за гомінким асфальтом, який пролягав трасою через село, у густих лозах і в глибоких берегах текла Вілія. Її хвилі з бурхливим клетотом вихоплювалися з-під шлюзу. За високою греблею розлилося озеро, затопивши широку долину. Ні гомону, ні хвилі — суцільне синє плесо. Біля берега росли очерети, а за озером відразу починався ліс. На широкоспади́стій горі, на її білому камені, де не могли вчепитися ні трава, ні кущ, там і сям стриміли поодинокі сосонки, а за ними виднілися руїни замку й білостінний собор в Острозі. Шпиль на мурі фортеці й соборні бані висіли над землею, наче в самому небі. Не тільки річка, гребля, озеро, а й ліс, і безмежні поля навколо наче знялися ввись, дивуючи своєю красою весь білий світ, наповнюючи його вщерть своєю неповторністю. І немає цьому ні кінця ні краю.

169 слів

За Б. Харчуком

КРАСА НАШОЇ ПРИРОДИ

41. Біля річки

Уздовж річки з'юрмилася мальовнича, здавалося, дружна й весела родина верб, а одна вербичка побігла за течією. Зупинилася далеко від гурту, роззирнулася там, а навколо ні кущика, лише низенька трава шепочеться своєю мовою. Хотіла повернутися назад, але коріння до берега приросло. Опустила вона віти у воду та й просить річку принести вісточку від сестер-подружок. І хвилі приносять їй листочки-привіти. А вербичці також хочеться обізватися до рідні, надто ж коли сонце перестає гріти й віддаляються птахи. Та її листя не може пливати проти течії, воно жовтіє від туги, опадає, і вода відносить його в єдиному напрямку, до моря.

Коли гілки покидає останній листочок, верба шукає забуття й покори в холодах, у снігах, але ці речі для життя неприйнятні.

Тож тільки-но повітря запахне натяком про весну — знову оживають бруньки, а згодом так само тягнуться до води зелені довгі віти.

За ту постійну тугу-зажуру люди прозвали вербу плакучою. А хто бачить, як вона мається в самотині, ще й подумає: «І ворогові не побажаєш вікувати на чужині!»

162 слова

За В. Думанським

42. Рідне село

Ах, як давно не випадало йому бути в рідних місцях у вересні! І яка ж то радість — на все знайоме з дитинства дивитися ніби новими очима! Усе сприймати як першосвіт, усе сприймати як першоцвіт! Синім сяйвом світилися небеса, вода в трьох сільських ставках набрала однакового кришталевого кольору, просторішали краєвиди полів. Звідки б не глянув — ніби бачиш увесь світ.

Дерева в садках починають жовтіти, світяться на сонці солодкими медами рясні врожаї достиглих яблук, груш і слив, земля в горобах поволі звільняється від овочевих багатств. Село стало лунким, як відро, у яке падають перші картоплини. Біля колодязів теж дзвеніли відра, але на свій лад — переливчасто, бо вже по-іншому, ніж улітку, дзвеніли металеві ланцюги, до яких вони прикріплювалися. І так само лункіше, ніж улітку, торохкотіли рідкісні нині в селі старенькі вози.

Зате звук літаків із неба був таким гучним і страхітливим, що аж душу брала тривога: чи не посиляться шибки з рам, як було у війну? Іще одна лункість по-новому озвучувала село: було так чути людські голоси, хоч говори пошепки.

167 слів

За В. Гаманом

43. Коли копають картоплі

Мене щемно огортає передчуття осені, коли за селом стихає гул комбайна, у тиші ночей на землю починають падати зорі та груші, а з небесного купола з'їде Великий Віз. А ще як побачу в пишних кронах жовтий листок, а ще як підпалить хтось картоп-

линня! Дим переміщується з пахощами яблук і нагадує, що минає серпень, що сонце заходить зовсім не там, де заходило в червні. І, дивлячись на край свіжої ріллі, бачу кінець літа, а я наче й не набувся в його теплі, не нажився в його розкоші! Та зелені клеми вже маряться золотими. І здається, що не комори наповнюються врожаєм, а душа збагачується життєвим ужином.

О цій порі, коли копають картоплі, я все глибше впадаю в якусь велику й піднесену покору. Під її могутнім впливом безмовно дозволяю деревам скидати листя, відпускаю у вирій журавлів і благословляю діток у школу, бо повітря все дужче пахне вереснем, а вересень пахне сторінками нових підручників. На шкільному подвір'ї враз здійметься гамір, і почнеться новий навчальний рік. Так заведено здавна, і це неодмінно, як осінь.

169 слів

За В. Думанським

44. Нічний степ

Восени, коли широким шляхом не їде повна, накладена золотою соломою гарба, коли із заходом сонця не чути протяжного погейкування хлібороба або чумака на волів чи коней, у степу стає сумно. Південно-східний вітер зривається з високих вершин далекого Кавказу, перелітає через Азовське море, виривається з його хвиль і швидко мчить на захід.

Він рветься туди, де буяє своєю силою безмежний степ, де так вільно почувається душа. А він рветься до волі, до свободи. Він хоче вивільнитися від пут.

Шелестить суха кукурудза, завиває порізаний соняшник, скрутившись від теплого денного сонця, горнеться під ноги напіввисохла трава. Це вечорами. А осінні ночі в степу довгі й зажурені. Зірки де-не-де виглядають із-за хмар. А коли ж ці хмари насунуть темною непроглядною завісою, тоді всюди чорніє рівний нічний смуток. Якщо помічаєш блідий вогник серед чорної мли, то велике щастя. Коли тихо, тоді говорить степ сам із собою. А коли вітер прискорює ходу, він біжить або мчить, як і вдень, тоді шипіння переходить у тонке й жалібне дзеленчання. Уночі його чути далеко-далеко.

165 слів

За С. Божком

45. Літній дощ

Такий дощ буває лише влітку. Ураз насупилося небо, ще годину тому ясне-яснісіньке, затріпотіли тендітні берізки, зашестіла суха мертвотна трава. Потріскана від спеки, як старечі руки від тяжкої роботи, земля німотно чекала порятунку. Раптом пронеслася хвиля вітру. Потім ще й ще. Затарабанили по землі дички, гучно забабахкали в садку яблука. Червоним язиком спалахнула блискавка, за нею прокотився грім.

Як зерна на голодний стіл, упали на землю перші великі краплі дощу. І вона ніби аж зітхнула з полегкістю. А вітер шаленів, здіймав стовпи пилу, перемішував їх із сухим листям і травою, кружляв ними досхочу, а потім жбурляв знову на землю.

Дощ густішав і раптом полив так дужо, так владно й сильно, що вітер боязко затих, звільнивши йому дорогу. Земля, змучена спрагою, своїми потрісканими губами пила воду. Пи́ла захлинаючись, насолоджуючись, радіючи.

Засміялася вода в калюжах під босими ногами дівчорі, яка почала розбігатися по домівках, наполохана рясним дощем, громом і блискавками. Поміж стеблинками сухої трави засяяла прозелень, відсвіжена цілющою вологою. А дощ усе лив і лив.

162 слова

За З. Кучерявою

46. Після зливи

Над моїм подільським селом темна хмара розкинула велетенське крило й витрусила з його таїни краплини-горіхи, що важко розбивались об твердь земну, об густе листя й дахи. Потім ринув густющий дощ — усі виямки, вихилки враз стали калюжами й најачилися цвяшками-бризками. Згодом дощова пелена поріділа, повернулися словам звуки, а очам — умитий краєвид.

Дорога, розігріта за день, парувала й неначе несла мене за село. У дворах по-родинному затишно гомоніли селяни: сьогоднішня злива раніше повернула хліборобів додому. Цьому особливо раділи діти, бо влітку їм мало випадає бути з батьками. Деревя блискучо зеленіли, озонове повітря пахло липовим цвітом, а з-за крайньої садиби вже тепло жовтіла смужка пшеничного лану.

На краю поля червоно зорили маки, а далі золотіла стигла пшениця. Я так боявся, що її покучерявить бурхлива злива, але колоски стояли рівно й гарно, тихо видихаючи сизувату імлу, наче поле вкривалося на ніч чимось м'яким і невагомим. Від серця відлягло: хмара покотила за обрїй важкі громи, викреслюючи довгі блискавки. Повертаючись до села, я загадував усім цвіркунам: «Скликайте, скликайте гучно косарів, бо через день-два — збирати хліба!»

169 слів

За В. Думанським

47. Барвінок

Баба Килина була невеличка й тонка, на її темному обличчі життя зоставило своє зморшкувате письмо, в очах випалило живий дух, і вони були подібні на дві бездонні криниці. Вона варила дуже смачний борщ, який уміла так затовкувати салом і засмачувати сметаною, що від нього не можна було одірватися.

Баба Килина пишалася своїм городом, на кожному крилі якого росли куці барвінку. Здавалося, що він і взимку зеленіє, бо коли танули сніги, то на світ пробивалося його цупке зелене листя, не змучене холодом, не скалічене морозом. А коли повітря ставало по-материнськи м'яким і лагідним, то барвінок зацвітав так, наче небо бризнуло на землю живою своєю блакиттю, зацвітав так, немов дитячі очі землі дивилися на тебе довірливо. Баба гнівалася, коли зривали барвінковий цвіт. Вона взагалі ніколи не могла примиритися з тим, що квітку зривають.

Навіть на Спаса, коли, здається, з квітами просинаєшся, з квітами сідаєш за стіл і їси яблука, груші, а свіжовипечений хліб умочаєш у мед і несеш до рота, вона не могла відцуратись од свого святого ставлення до цвіту.

168 слів

За Є. Гуцалом

48. Осінній мотив

Жовтогаряча осінь стоїть над селом, розкинувши над землею блакитні небеса. По садах загуляли молоді падолисти, та ще срібне павутиння літає в повітрі, снує дивну пряжу над перелазами.

Настала лагідна пора бабиного літа; останні сонячні дні такі ласкаві, оповиті сріблястим мереживом, мрійним смутком, прощальним ячанням журавлів, що відлітають у вирій.

На городах уже зібрано гарбузи, викопано картоплю, зрізано капусту. Тільки де-не-де стоїть соняшничиння й тихо шурхотить, нагадуючи про гарячі дні літа, коли воно цвіло жовтими решетами на городах, просіваючи сонячний пил. Зів'яли, поникли від нічних приморозків квіти, тільки одні високі синенькі стоять. Їх у народі називають морозом, може, через стійкість до холоду, а може, через цвітіння, що нагадує голубуватий іній раннього приморозку.

Під стріхами хат дбайливі господині розвішали золотаві качани кукурудзи, жовті гвоздики й кетяги червоної калини. Здалеку, коли глянеш, стоїть така хатина, як молода в осінньому вінку. Стоїть і жде весілля. Може, і справді завітають до такої старости, адже осінь — то найкраща пора для сватання. Щонеділі прокочуються по селу весільною перезвою дружки й бояри, гудуть бубни, лунає весільна музика.

169 слів

За І. Цюпою

49. Єдність неба й землі

Вітерець розганяє білі хмарки, і цілі потоки синяви заливають світ, ніжачи землю духом неба й коріння. Те єднання землі й неба щемить у грудях тривогою вічності, людина відчуває себе новонародженою перед красою життя, і сяйво добра освічує її душу. У тому сяйві вона бачить себе збоку непорочною, доброю, як світло березових гаїв, ніжною й щирою, як голубине серце.

Дорош теж зайнявся тихим світлом добра. Природа входила в нього духом коріння, чистотою небесної синяви, бентежила хліборобське серце. Якою ж ви силою володієте, сині небесні потоки, ви, білі хмари? Пахуча земле, як з одного ти робиш звіра, а з іншого голуба? Отже, є в тобі таємні чари?

А хмари білили, і гомоніли сині потоки: «Справедлива душа чарується небом, а чорна — смертю». Дорош і справді чарувався небом і землею, ідучи понад річкою.

Сині потоки лилися, і річка кипіла під вітром. Верби сплакували листям, їхні золоті сльози гнало за водою. Комиші кошла-

тилися, здавалося, що в їхній таємничості хтось живе. Річка світила на Дороша лагідністю, виколисувала милість до всього живого.

165 слів

За Гр. Тютюнником

50. Затишно й добре вдома

З-понад дерев, що за хатою, насувалася грозова хмара. Вона швидко захопила небо — і листя затремтіло з ляку. Гримало майже над головою, а ми з мамою квапливо хапали все, що треба було сховати, і кидали погляд то на хмару, то на хвіртку, виглядаючи з роботи батька. Він прийшов, коли посипалися перші краплі. Тікаючи до хати, нанесли із собою пахощів дощу, який, ні на що не зважаючи, напував поля, садки, городи... Спрагла земля підставляла йому свої груди й вбирала Божу благодать. Хвилями стікало по шибках, околиця стрясалася сильними громами, а мати подавала вечерю. Поряд із духмяною паляницею поставила макітру з молодію, присмаченою часником картоплею, виклала зелені огірочки.

І було нам затишно й добре біля столу, бо ми всі вечеряли вкупі й ні за ким не боліла душа.

Коли злива вщухла, заблищали вимиті вікна й на обрії заголубіла смужка неба. Вона ніжно обвивала серце, і нею, мабуть, досі там прив'язані і рідний край, і літній дощ, і натюрморт із картоплею, хлібом та огірками.

160 слів

За В. Думанським

НАШІ МОЛОДШІ ДРУЗІ

51. Собака Пірат

Проживав у нас довго собака Пірат. Це був великий на зріст, немолодий уже, поважний і серйозний пес із двома волохатими хвостами та двома парами очей, з яких верхня пара, коли придивитися ближче, виявлялася парою рудих плям на темному лобі.

Якось одного разу, загубившись у Борзні на ярмарку, де батько продавав дьоготь, Пірат щез. Пожались ми його, та на тому й скінчилось. Аж ось у неділю, тижнів через п'ять, якраз після обіду, коли ми сиділи всі коло хати, лузаючи насіння, дивимось — біжить Пірат, зморений, худючий. Уздрівши здалека весь наш рід і хату, він упав додолу й повз до нас кроків, може, сто на животі, перекидаючись на спину й голосно плачучи від повноти щастя.

— Це я, ваш Пірат, упізнаєте? — гавкав він крізь сльози. — О, який я щасливий, як тяжко було мені без вас!

Він так зворушив нас слізьми, що навіть батько, який ненавидів одвертість почуттів, і той мало не сплакнув. Отаке буває на світі! Простий собака, а так може збентежити чоловіка.

159 слів

За О. Довженком

52. Творці меду

Бджільництво відоме людині щонайменше п'ятнадцять тисяч років. Щоправда, спочатку бджіл не розводили у вуликах, а полювали на них. Лише у вісімнадцятому столітті люди навчилися робити вулики, з яких можна було виймати стільники, не вбиваючи бджолину сім'ю.

Сім'я існує за принципом, властивим для всіх комах. Роботи у бджіл багато. Як і в мурах, у них існує фаховá спеціальність. Однак якщо мураха визначається з фахом один раз на все життя, то бджоли з віком його змінюють. Це дуже цікаве явище. Перші дні життя бджілці доручають роботу прибиральниці: вона вичищає старі чарунки, потім працює годувальницею — годує робочих бджіл спочатку квітковим пилком, а потім і маточним молочком. Згодом вона приймає корм, стає будівельницею, далі — охоронцем. Найвідповідальнішу роботу, збирання нектару, виконують найстарші бджоли.

Мед — не просто згущений нектар. У бджоли він зазнає складних хімічних перетворень, збагачується органічними кислотами, ферментами, бактерицидними речовинами. Потім бджола передає краплину іншій бджолі, яка продовжує процес. Урешті-решт крапля напівфабрикату виділяється в чарунку стільника. Після цього відбувається процес згущення меду.

Стільки праці заради краплинки меду, яку майже неможливо побачити неозброєним оком!

169 слів

За В. Сидоренком

53. Вірність лелек

На даху однієї німецької школи лелеки змостили гніздо. Згодом у ньому з'явилися лелеченята. Якось маленьке пташеня випало з гнізда й лежало нерухомо: воно дуже забилося. Потерпілого знайшов учитель і взяв його в хату, годував, піклувався про нього, аж доки воно видужало. Потім чоловік відніс його на лужку. Старі лелеки знайшли своє дитя й почали годувати. Коли в малого лелеки вирости й зміцніли крила, так що він зміг літати, батьки забрали його в гніздо. Щодня, як учитель виходив на лужку пройтися, молодий лелека прилітав до нього й ходив поруч. Це було таке диво, що люди навіть приходили дивитися, як учитель з лелекою проходиться, а діти юрбою бігали навколо них. Птах нікого не боявся: з ним був приятель і оборонець.

Розповідають, що в Брюсселі один ткач знайшов малого лелеку, що випав із гнізда, і взяв до себе. Він панькався з ним, як із малою дитиною, бо жив собі сам-один, і лелека став йому за дитину. Уже лелека виріс, а добродія свого, старого ткача, не залишав. Вони дуже приятелювали.

166 слів

За Б. Грінченком

54. До рідного дому

У приблудної кішки на фермі народилися кошенята. Згодом одне з них оселилося в нашому домі. Мурка виявилася дуже жвавою. Коли на всій вулиці не залишилося, здається, жодної миші, вона взялася за пацюків. Однак цим, на жаль, кішка не обмежилася. Наступним об'єктом полювань стали сусідські голуби. Породисті, дорогі, вони зникали один за одним. Хто б таке стерпів? Вирок було проголошено: вивезти шкодницю. Виконати його зголосився скривджений сусід. Раннього весняного ранку кішку посадили в сумку — і через мить на подвір'ї залишилася лише синя хмаринка від двигуна мотоцикла.

Минуло півроку. Перший сніжок притрусив примерзлу землю. Яюсь серед ночі почувся пронизливий плач. Батько, узявши ліхтарика, вибіг на вулицю — нікого не було, потім нахилився, присвітив. Зіщулившись від холоду, змучена й худа, плакала від щастя наша Мурка. Вона, здолавши сорокакілометрову відстань, витерпівши і голод, і холод, повернулася в найдорожче місце на землі — додому.

Як же змогло маленьке беззахисне створіння знайти домівку? Неймовірно. Але хіба ми, люди, пройшовши сто доріг, завершивши тисячу справ, не прагнемо до отчого порогу, до калини, що росте на розі хати?

168 слів

За І. Ковалем

55. Як тварини спілкуються?

Ніхто з вас, певне, і не підозрював, що тварини можуть спілкуватися. Вони контактують між собою за допомогою запахів, рухів тіла, голосу. Отже, у них є не один, а три способи розуміти один одного. Звуки можуть відтворювати не тільки звірі, птахи та комахи, а й амфібії, риби — мешканці морських глибин.

З народження кожна тварина володіє певною кількістю звуків. За допомогою їх тварини вітаються, повідомляють про знайдену поживу, сигналізують про тривогу, гнів, переляк, задоволення. Звуки тварин дуже виразні. Змалку звірі вчаться розпізнавати безпечні й небезпечні звуки і, крім того, визначати, які з них належать своїм, а які — чужим. Наприклад, птахи спілкуються між собою за допомогою крил, демонструючи своє строкате пір'я, але найбільше контактують, видаючи звуки. Підраховано, що голоси й пісні птахів мають майже чотириста відтінків.

Більшість тварин розуміє звуки не тільки свого, а й інших видів. Наприклад, стрекіт сороки знають усі мешканці лісу, вовки розуміють каркання ворони, блені — гавкіт собаки. Шпак, сорока, ворона, сойка, дрізд, снігур здатні наслідувати звуки інших тварин, а деякі птахи можуть відтворювати навіть окремі слова. Їх називають пересмішниками.

169 слів

За В. Бондаренком

56. Легенда

Косуля — найменший олень. Ця граціозна тварина живе в зоні лісостепу, у мішаних і листяних лісах. Косулі доволі беззахисні: утеча — це фактично єдиний для них спосіб порятунку від хижаків. Улітку косуля має руду шерсть, а взимку змінює забарвлення на сіро-руде з характерними білими плямами. З давніх-давен відома легенда про своєрідне забарвлення цієї тварини.

Якось маленьке дитинча косулі відбилося від матері, бігало по лісу й заблукало. Стомившись, воно прилягло під кущем, та, перелякане криком сови, знову побігло на пошуки мами. Згодом, зголодніле й знесилене, козеня прибилося до лісничкової сторожки. Побачило на призьбі горнятко з молоком, почуло запах, який нагадав йому про неньку, і не змогло піти звідси, не покуштувавши молока. Тільки-но дитинча ткнулося мордочкою до горнятка, як посудина перекинулася, а з неї дрібненькими бризками розлилося молоко на його спину. Козеня побігло з переляку до лісу, і тут його зустріла мати, та не впізнала свого дитяти. Хотіла злизати ті білі плями, але не змогла нічого зробити: вони міцно вп'ялися йому в шерсть. Отак і залишилися косулі на все життя плямисті.

167 слів

З енциклопедичного довідника

57. Віщунка погоди

У нас на сінокоші казали, що погодою щось років із півтора ста завідувала ворона. Вона возідала коло нашого куреня на високій сокорині й звідти бачила всіх нас і все, що ми пили, їли, яку рибу ловили, бачила всіх пташок у нашому лісі, усе чула і, найголовніше, віщувала погоду. Вона бездоганно вгадувала наближення дощу чи грому ще при безхмарному ясному небі.

Ворона знала кожного з нас як облупленого, бачила, хто чим дихає й чого хоче. Раз батько, розсердившись за дощ, що вона накаркала, попросив мисливця Тихона Бобиря застрелити її. І що ви думаєте? Не встиг ще батько закрити рота, як вона знялася зі своєї сокорини й перелетіла за Десну на високий дуб. І хоча Тихон категорично відмовився стріляти в не дозволону

Божими законами птицю, вона повернулася з дуба тільки ввечері й накаркала такого дощу й грому, що погноїла все сіно.

Тут читач може сказати, що така ворона нетипова й що дощ міг погноїти сіно і без її каркання. Так, можливо. Однак я опишу тільки те, що було колись на Десні...

168 слів

За О. Довженком

58. Лелеки

Я пригадую, з яким особливим нетерпінням чекав, коли прилетять лелеки до нашого села. І була якась особлива радість зустрічі з цими птахами: вони всідалися на старій клуні і, закинувши голову до неба, розсипалися клекотом. Разом із ними приходила весна, земля прокидалася й виповнювалася знову безліччю істот: жаби кумкали, жайворонки вимірювали піснями височінь неба, бджоли стрімко проносилися над головою, а джмелі особливо довірливо щось проказували до розцвіченої синенької кропивки. Який багатий світ! Спориш зворушливо зеленів дрібнесенькими листочками, червонясті язички кінського щавлю ловили тепле проміння, а на оболоні, залитій водою, походжали на певній відстані один від одного, поважно переставляючи ноги, лелеки.

Мені кортіло підійти ближче й погладити їх по чорно-білих перах, доторкнутися до червоного дзьоба, до лискучих шкіряних чобітків. Але це заборонено: ані торкатися, ані вилазити до гнізда, ані пускати по них із рогатки камінчики. Свята птиця, яка за кривди може помститися, кинувши на солом'яний дах жарину, доставши її з нічного неба. Лелеки повернулися з вирію, країни далекої, незнаної, яка невідомо де. Але дуже-дуже далеко, за краєм землі.

166 слів

За П. Мовчаном

59. Солов'їні співи

Тільки весна, тільки верби розпустилися — уже й тьохнуло. Десь з Африки чи, може, з Цейлону, здолавши безмірні відстані, летять сіренькі співаки до наших міст і сіл, щоб на ціле літо

зробити осідок і вивести потомство. Прилітають солов'ї не всі одразу. Напровесні, надвечір, чуємо, як пробують голоси лише поодинокі солісти. Це прилетів господар, вона з'явиться пізніше. Як справжній лицар і глава сім'ї, він огляне свої володіння й, переконавшись, що все на місці, приготує гніздечко. Потім уже прибуває вона, пані солов'їха.

Верба з віттям — то її планета. Там панують її співи й любов. Спершу звідти долинає несміливий голосок, потім ураз заллється вільно, голосисто, а далі вся балка повниться, шаліє солов'ями. Звідусіль на всі лади змагаються, хто кого перевершить. Ось коли буде щебету, ляскання, тьохкання! Нічні поети наших левад і садів, як самовіддано віддаватимуться вони своїй творчості! П'янітиме ніч від солов'їного шалу, п'янітиме все, не знаючи сну, завмиратиме солодко не одна душа.

А наприкінці весни підуть вечірні концерти: то солов'їне подружжя навчатиме співу вже своїх малих.

164 слова

За О. Гончаром

ЖИТТЯ — ШИРОКА НИВА

60. Спогади осіннього вечора

Повертало на обід, але здавалося, що день ще й не починався. Сніг, перемішаний із дощем, усе сипався й сипався із сірого неба. У кімнаті була півтемрява. Чорнів, як ноги павука, мольберт у куточку, офорти на стінах були безколірні й тьмяні.

Тарас Шевченко підвівся з-за столу й поволі підійшов до вікна. Протер дірочку в заволоженому склі, подивився на вулицю. Ні, безнадійна річ: туман ліг над Петербургом, над островами. Немає просвітку: почалася довга осінь, а за нею прийде така ж мокра, слизька, довга зима.

Він ходив по кімнаті, примруживши очі, ходив і думав. Думав про те, як саме в час пізньої тут і ранньої ще на півдні осені чудово над Дніпром. Лист опадає з дерев у гаях — червоний, жовтий, золотий. Одірветься один листок із гілочки й попливе, попливе, як човник, у сухому й пахучому осінньому повітрі. Другий листок

одірветься — пливе навздогін за першим. Так і линуть вони над Дніпром, що змінив уже трохи свій колір, бо напився перших осінніх дощів.

— Гай-гай! — зашепотів Шевченко. — Наче близько, а така далина.

166 слів

За С. Скляренком

61. Баламути

Три разки жовтуватих від часу намистин, загорнуті в руду панчошу, перейшли мені в спадок від бабусі. У нас, на півдні Вінниччини, таке намисто називали баламутами — перекручене від перламутр. Бабуся в ньому виходила заміж, а до неї — її мама. Тримала баламути у великій скрині на самому дні, під горою домотканих скатертин, рушників і сорочок. Діставала дуже рідко, але коли це ставалося, завжди пускалася в спомини. Розповідала, що до неї часто приходили дівчата брати баламути на своє весілля. Тоді особливих статків не було, тому такі позички були звичні.

Намисто свідчило про статус його власниці: чим більше разків на шиї, тим багатшого вона роду. Найдорожчим було червоне із середземноморських натуральних коралів. Одна низка могла коштувати як добра корова. Найдешевшими були пацьорки — з дрібних скляних або дерев'яних намистин. Баламути йшли десь посередині між коралями та пацьорками.

Бабуся казала, що розділить баламути й дасть по одному разку в сім'ю кожного з трьох синів — дочок у неї не було. А недавно потай віддала все мені. Може, тому, що я найбільше любила слухати про її молодість?

169 слів

За Т. Тисячною

62. Чумацький Шлях

Давньогрецький міф оповідає, що колись чудодійне молоко богині Гери розлилося по небу. Отак і виник Молочний Шлях.

З давніх-давен українці вирізняли це сузір'я з-поміж інших небесних тіл. Можливо, через те воно було завжди важливим орієнтиром, який уночі показував напрям на південь. Отож

серед його народних назв найпоширенішою є Чумацький Шлях. Найкраще це сузір'я видно восени. У цю пору воно перетинає небосхил із південного заходу на північний схід. Приблизно в цьому ж напрямі наприкінці літа чумаки поверталися з Криму, а зірки слугували їм дороговказом.

Легенда розповідає про те, що Чумацький Шлях — то сіль, яку розсипали чумаки зі своїх возів, і вона, ставши світлою небесною смугою, освітлювала їм дорогу.

Проте людська фантазія не обмежувалася цим поясненням. На Наддніпрянщині переказували, що Чумацьким Шляхом можна без перешкод дійти аж до Єрусалима. В іншому варіанті — це дорога, одна половина якої веде праведні душі в рай, а інша — душі грішників у пекло. Ще вірили в те, що як настане кінець світу, то на землі має народитися стільки людей, скільки зірок у Чумацькому Шляху.

167 слів

За О. Боряк

63. Штокалові абрикоси

Ніхто з нас не куштував абрикосів, бо ні в кого в селі вони не ростуть, тільки в Штокала на горі, біля провалля. Старий Штокало стереже їх удень і вночі.

Щодня, ідучи в училище, ми дивимося на абрикоси такими очима, що дід кам'яніє посеред садка — довгий, сухий, сивий — і свариться на нас пальцем. Тоді ми спускаємося з крутої гори й починаємо чекати темряви. Сонце вже ховається за вітряк над проваллям. Угорі щось наче протупало й зникло. Потім звідти покотилася грудка, упала в багаття — і з нього шугнули іскри. Ми посхоплювалися на ноги й задерли голови.

— Не бійтеся, це я, — сказав хтось. До наших ніг потекла дрібна глина, а слідом за нею з'їхав Штокало. Він тримав біля грудей кепку з абрикосами...

— Натє, їжте та йдіть уже додому, бо мені спати хочеться, — промовив дід, засміявся й перший узяв із кепки абрикоси.

Ми несміло потяглися руками до кепки. Ні, зразу не добереш того невиданого смаку! Як мед? Куди там тому медові! Сонцем пахнуть, хоч і холодні. А ми думали, що вони гарячі.

168 слів

За Гр. Тютюнником

64. У Романовім садку

Коли в Романовім садку починає щось дозрівати, тоді ми почувуємо найбільшу спрагу, частіше навідуємося до колодязя, просто якоюсь силою тягне туди нашу ватагу. Відомо, що забронений плід — найсолодший.

Тайновидець, він одразу ж розгадує наші думки. Підходить до дерева й довго розшукує між гіллям обернену до сонця гілку, кладе руку на неї й легесенько струшує. Гупнуло на землю. Перше гупнуло глухо й лежить, і важко очі від нього відвести. Це і є найулюбленіша в наших краях груша-скороспілка! Жовта, мов диня, від удару аж тріснула, соком-медом іскри-тим так і бризнуло з неї, на те іскріння одразу й бджола прилетіла. А тим часом гупнуло ще й ще. Ніхто з нас не сміє підійти й узяти. Лежать груші тут, там, ждуть, а в кожного з нас серце як не вискочить. Господар, нахилившись, сам бере, дає тобі, дає йому, нікого не забуде.

— Покуштуйте, хлопці, щоб не так надалі кортіло.

Ще вистачає нам повагом відійти від колодязя, а потім, не змовляючись, разом пускаємося щодуху, беззвучно сміючись на льоту.

Оце розговорілись — і годі.

166 слів

За О. Гончаром

65. Мелодія, народжена серцем

Мелодія, як тихий шелест листя, як ледь чутне зітхання лісу, здавалося, виникла десь у таємничій гущавині прадавнього бору. Ніби легенький вітерець, зродившись на порозі нового сонячного дня, пробіг по вершечках дерев, і вони озвалися враз тихо-тихо й ніжно. Кришталево-чисті звуки владно заповонюють душу, стискають серце солодким щемом і радістю.

Звуки наростають, голоснішають. Тепер уже лунає величний гімн природі й сонцю — творцю всього живого на землі. Могутні крила розпростуються для лету, їх не спинить ніяка сила у світі. І мелодія виривається на волю, шириться, росте, виповнює собою все довкола.

Це грає скрипаль-віртуоз, який дає концерт у містечку.

Василько сидить поряд із батьком, притихлий, непорушний. Кожен нерв його тіла напружений, кулаки міцно стиснуті на бильцях крісла. Якись невиразні, але напрочуд прекрасні картини зринають перед ним. Усе, що переповнює його душу, важко передати словами.

— Дякую, тату, що привезли мене сюди, — шепоче він, шукаючи батькову руку.

Уже згодом, через багато років, Василь любив згадувати про той концерт, про зустріч, яка перевернула його життя.

159 слів

За Н. Гордієнко-Андріановою

66. Українська гостинність

Хліб і сіль на столі, прикриті рушником, віддавна вважалися першою ознакою гостинності. Коли до хати заходив гість, хай і непроханий, його приймали дуже чемно, запрошували сідати, частували, розмовляли. У спогадах про Богдана Хмельницького читаємо: «Хмельницький похвалив шляхтичів за мужність і не хотів розпочинати серйозної розмови, поки вони не пообідають». Народна мудрість із правіків промовляє: «Гість у дім — радість у нім».

За особливу честь було приймати гостей на Різдво, Великдень, Трійцю, на храмові свята. Мотив зустрічі гостей надзвичайно популярний у різдвяних колядках. Крім колядників, до господаря приходять Господь, Божа Мати, святі й ангели. Обов'язкове пригощання колядників було вірною запорукою подальших успіхів господарів. Навіть найбільш бідні сім'ї прагнули приготувати до цих днів більше смачних і небуденних страв. Найпочесніших гостей садовили на покуті, хоча в повсякденній трапезі це місце належало старшому в родині. За застіллям неодмінно звучали гучні розмови, співи й сміх.

Основою ритуалу гостинності завжди була спільна урочиста трапеза. Це перевірений віками звичай запросити гостя до своєї оселі, заприятелитися.

156 слів

За О. Борjak

67. До батька по розум

Повага до старших, до батьків уважалась у народі рисою, притаманною кожній порядній і вихованій людині. Навчаючи дітей поважати старших, їм розповідали різні повчальні історії, легенди й казки. Наведемо одну з найпоширеніших.

Давно-предавно старих людей, які вже нічого робити не могли, спускали спеціальним пристроєм у провалля, щоб дарма хліба не їли. Проте один чоловік дуже любив свого батька й, не виконавши жорстокого закону, заховав його в хліві. Щодня він потайки від односельчан носив батькові їжу. Минуло кілька років — і в селі стався недорід: нічим людям сіяти. Старий побачив, що син чомусь зажурений, розпитав про все й порадив зняти снопи зі стріхи, ще раз обмолотити їх і засіяти. Син так і зробив. У нього хліб зійшов найкраще, і найбільша нива була засіяна. Усі люди стали допитуватися чоловіка, як він до такого додумався. Той спочатку мовчав, а згодом розповів, що батько так навчив.

З того часу люди вже не спускали старих у провалля, а навпаки, стали шанувати їх до самої смерті, бо вони мудрі, життям биті, завжди розуму навчать.

166 слів

З народної творчості

68. Світ довкола

Природа й людина — нерозривне ціле. Природа оберігає й застерігає людину від злих помислів, учинків, робить її благородною, щедрою, здоровою й мудрою.

Подивіться уважно довкола — і ви побачите багато гарного. Ось на озері плавають парами лебеді. Коли ви до них будете добре ставитися, то й вони вам віддячать добром. Принесіть їм білі лілеї — і розумні птахи ніколи вас не забудуть: відлітаючи в теплі краї, обов'язково зроблять коло над тим місцем, де ви їх обдарували лілеями.

А ось ви спостерігаєте приліт журавлів. Скільки тривожної радості в їхньому високому курликанні! Журавлів у народі називають веселиками, бо на крилах вони приносять радість оновлення.

У селі Дзвонковому, що на Київщині, край лісу стоїть дуб — гордий велетень. Старий уже, навіть кора посивіла. На нього схилилася висока ялина: у бурю вітер її надломив. Вона б загнула, але дуб підтримав її, обійняв сильними руками. Отак і підтримує, як вірний товариш, уже понад сто років. Іноді у вічних сутінках спалахне вогниста блискавка — дуб стогне, але знаходить у собі силу підтримати подругу.

Отак і ми можемо творити добро для ближнього, для природи.

172 слова

За Л. Павленком

69. Вічне залишається вічним

Пересічний афінянин античного світу, сидючи в амфітеатрі, бурхливо реагував на найменшу похибку актора чи музиканта, коли ставили ту чи іншу драму.

Античну людину, наприклад Діогена, наш сучасник найбільше подивував би своєю залежністю від безлічі речей. «Усе роблю для того, аби речі служили мені, а не я — речам», — зізнавався колись Гораций. Живучи в наш час, він навряд чи відстояв би свою незалежність. Ще в Есхіла один із героїв відмовився від щита, де було зображено різні страховиська для залякування супротивника: «Хочу бути мужнім, а не вдавати із себе такого».

Сучасній людині нелегко провести межу між отим «бути» і «вдавати»: імідж — одне з найпоширеніших нині понять. Гораций, опинившись серед нас, знову ж таки подивувався б, як часто віддаємо перевагу окові над звуком. А втім, вічні теми: життя і смерть, добро і зло, правда і кривда, багатство й убожество, любов і ненависть — спонукали б до цікавої бесіди. І ті дві людини, нинішня й антична, однаково б подивувалися: скільки часу сплигло, а вічне залишається вічним. Наче й справді нічого нового не з'явилося під сонцем.

169 слів

За Д. Клочко

70. Мовою жестів

Яке значення в процесі спілкування надається так званій позамовній комунікації, тобто всьому тому, що супроводжує словесне спілкування між людьми? Учені встановили, що поза

мовця, його міміка, жести, відстань, яку він займає щодо співрозмовника, містять приблизно вісімдесят відсотків інформації, якою обмінюються люди в побуті. Тож більша частина важливої інформації передається не словами, а жестами.

При зустрічі та прощанні рукостискання вважається цілком природним. У первісних людей рука була символом влади та сили. Рука, витягнута в бік іншої людини, могла означати мирні наміри. Відтоді цей жест став ознакою відсутності зброї або бажання битися. Жестикуляція мала важливе значення в давніх релігіях: скажімо, греки молилися своїм богам із піднесеними руками; жест з'єднаних рук — долоня до долоні — означав у них пошану до старших. В арабів колись існував звичай цілувати старшим руки, згодом вони почали опиратися цьому, прагнучи випередити поцілунок одночасним потиском обох рук. Давні греки подавали праву руку, коли бажали висловити незнайомцеві дружні почуття.

Отже, коли ми, не замислюючись, тиснемо одне одному руки, то продовжуємо традиції, що дійшли до нас із сивої давнини.

167 слів

З підручника

71. Коли дарувати

У нашому житті дуже багато свят, неодмінним атрибутом яких є подарунки. Скажімо, на Великдень заведено дарувати писанки, крашанки, на Новий рік і Різдво — цукерки, невеличкі корисні речі.

Однак є і такі подарунки, що не вимагають святкового дня. Звичайно ж, це — квіти, їх за незначними винятками можна запропонувати будь-кому, не побоюючись порушити правила хорошої поведінки.

З давніх-давен квіти для людини були символом відображення її почуттів і думок. Справді, де ми ще знайдемо такого ніжного, гарного, поетичного тлумача своїх найпотаємніших мрій і почуттів? На Сході здавна існує наука про значення квітів і мову цих чарівних творінь природи.

На жаль, у сучасному метушливому світі дуже мало людей, які по-справжньому розуміють і відчують мову квітів. Можливо, фантазії бракує, а можливо, часу, а швидше за все — бажання жити красиво. Уряди-годи хапаємо, виходячи з метро, кілька

гвоздичок — і то вже радість. Мало хто замислюється, вітаючи ветеранів червоними гвоздиками, що цими квітами висловлюють колишньому бійцеві гарячу вдячність. До речі, гвоздикам ще в давнину надавали саме такого змісту.

Тож обов'язково навчіться ще однієї мови спілкування — мови квітів.

169 слів

За О. Козут

72. Чудотворна ікона

Ще в дитинстві Григорій Квітка-Основ'яненко осліп через травму ока. Якось він поїхав із матір'ю в Куряж поклонитися відомій на всю Слобожанщину іконі Озернянської Богоматері, про яку йшла слава як про чудотворну.

Того пам'ятного дня в церкві Гриць несподівано відчув, що з очей спадає поволока. Спочатку замиготіли мінливі зеленувато-бурі плями, потім пішли колами рожеві й жовтаві хвилі — і враз у голубому тумані загойдалися людські постаті й ошатне вбрання церкви. Туман поволі розвіявся, погляд ковзнув по оздобленій золотом іконі.

Грицеві стало моторошно: а раптом це видиво зникне й знову все поглине темрява? Він боязко сіпнув матір за рукав і прошепотів:

— Мамо, хто це?

— Де, сину? Про кого ти?

Хлопчик показав рукою на ікону.

— Пресвята Богородиця... А ти що, бачиш? — сплеснула вона руками, аж озирнулися передні.

Синові карі, чисті й допитливі, як і раніше, очі були осяяні якимось вогнем, вони були вже не смутні, не мертві, а живі, грайливі. Мати впала на коліна й у нестямі простягла руки до ікони: «Воістину чудотворна! Зглянулася на наше безталання...»

163 слова

За І. Ільєнком

73. Завоювати авторитет

Освічена людина не завжди має авторитет, а авторитетна — не завжди має вищу освіту. Тут варто згадати рідкісну серед

людей рису — дипломатичність. Про таких щасливців часто кажуть, що це в них від природи. Одразу необхідно застерегти: не треба розуміти дипломатичність як пристосуванство чи слизьке підлабузництво, бо це те саме, що плутати праведне з грішним.

Дипломат — це особа, яка тонко й уміло діє в стосунках із людьми, а тому має авторитет. Отже, першою запорукою авторитета є дипломатичність. Коли спілкуєшся з різними за характером людьми, мусиш діяти толерантно й виважено.

Найкращим місцем для завоювання авторитету є школа. Щоб мати авторитет не тільки в однокласників, а й у вчителів, потрібно добре вчитися й отримати ґрунтовні знання. Знання — це запука визнання людини розумної, але від цього роль дипломатичності ніяк не зменшується. Вона допоможе інтуїтивно визначити, коли демонстрація знань буде доречною й не призводитиме до агресивності однокласників, запобігатиме перетворенню розумності на зарозумілість.

147 слів

З журналу

74. Сім п'ятниць на тиждень

Людину, яка не вміє дотримувати свого слова, часто змінює погляди й рішення, не виконує обіцянок, ніхто не поважає. Про таку людину кажуть, що в неї сім п'ятниць на тиждень. Чому саме сім п'ятниць, а не понеділків чи вівторків? Щоб відповісти на це запитання, повернімося на кільканадцять століть назад.

У ті часи п'ятниця була останнім днем тижня — вихідним і базарним. На базарах не лише продавали й купували, а й вирішували різні важливі питання. Хлібороб, скажімо, просив коваля, щоб той викував йому серп чи косу, гончареві замовляв десяток глечиків. Багатий господар, який не міг упоратись із своїм господарством, знаходив на базарі робочу силу — бідняків, які шукали, до кого б піти в найми. Тут, у присутності кількох свідків, складалася своєрідна усна угода, розірвати яку чи частково змінити можна було лише при тих самих свідках і на базарі, тобто в одну з п'ятниць. Проте траплялися й порушники

цього звичаю. Вони дуже часто відмовлялися від однієї угоди, щоб укласти іншу, вигіднішу. Саме про таких користюлюбців і казали, що в них сім п'ятниць на тиждень.

169 слів

За А. Конельським

75. Я повернувся

Здрастуй, моя хато! Живи довго-довго й прости мені, що любов до тебе випробовував розлукою. Я вже повернувся. Наніс у світлицю пахоців чужих країв, і зараз душа моя вітається зі знайомими кутками, з речами, зі шпаринами-щілінками та з маленькими обновами, що впадають у вічі.

А хата обступає мене рідною ласкою. Гомонить минувшиною й знімає з моїх плечей утому, наче з брудної одежі роздягає. Тут усе своє, тут кожна жменя глини, кожна дощечка зігріті долонями батька-матері, що прагнули вибудувати оберіг родинного щастя. Тепер їхнє тепло з усіх боків струменить, щоб жилося мені легко.

Стою й тихо складаю хаті присягу: поки житиму в цих стінах і питиму чисту воду з криниці в цьому дворі, доти ці привітні вікна будуть випромінювати світло на вулицю, щоб не було моторошно ходити повз мою садибу. І вдень і вночі до мого дому, саду, джерела буде відчинено хвіртку для сусідів, для їхніх дітей і всіх добрих людей.

149 слів

За В. Думанським

КРАСА ВРЯТУЄ СВІТ

76. Історія пісні «Червона рута»

За переказами, що досі існують у Карпатах, рута — жовта квітка, яка лише на декілька хвилин, у ніч на Івана Купала, стає червоною. Дівчина, яка її знайде й зірве, буде щаслива в коханні.

Пісню «Червона рута» в 1968 році написав дев'ятнадцятирічний студент Чернівецького медичного інституту Володимир Івасюк. Як же народився задум її написати?

У великій батьковій бібліотеці юний Володя, тоді ще старшокласник, натрапив на видану 1906 року збірку коломийок, упорядковану Володимиром Гнатюком. В одній із них він прочитав про чарівне зілля — червону руту.

Для юного музиканта цей образ став зворушливою знахідкою, справжнім одкровенням. У пошуках історії про цю квітку він багато мандрував селами, особливо гірськими, шукаючи ключ до розкриття таємниці, і згодом знайшов новий варіант коломийки про червону руту, а ще записав легенду про загадкове чар-зілля.

На обласному телебаченні Івасюк мав добрих друзів, яким повідомив про дві нові пісні. Їх прем'єра відбулася в програмі «Камертон доброго настрою». І ось настало свято Володиної музики та поезії — торжество його творчої роботи. «Червона рута» стала піснею року в Радянському Союзі на конкурсі «Пісня-71».

169 слів

За В. Бровком

77. Почаївський монастир

Коли взимку 1240 року Батий зруйнував Київ, кілька монахів Києво-Печерської лаври, шукаючи порятунку, прийшли на західні землі України. За ними, наступаючи на п'яти, гналися ординці. Здавалося, ось-ось ворожі коні наздоженуть знеможених ченців.

У найтяжчий момент, коли ординці були вже зовсім близько, у відчаї монахи впали на коліна й стали просити Богоматір, щоб урятувала їх від ворогів. Діва Марія зглянулася й заховала їх від ворожих очей.

На місці свого чудесного спасіння, на горі, вони викопали печери й стали жити в них, прославляючи в молитвах Богоматір, а своє поселення назвали Почаєвом на честь київської річки Почайни, від якої прийшли.

Минуло багато років, і на місці печер на пожертви багатой графині Анни Гойської було збудовано розкішний кам'яний монастир. Богомільна графиня подарувала йому, окрім земель і коштовностей, ще й найдорожчу свою святиню — чудодійну ікону Божої Матері, яка зціляла хворих. За народними переказами, сліпий брат графині, молячись біля цієї ікони, прозрів. І полинули

до Почаєва звідусіль паломники, щоб уклонитися цій святині. Нині Почаївський монастир — міцний осередок православ'я на землях Західної України.

166 слів

За Н. Крем'янчанкою

78. Ліс

Тихо в лісі, тихо. Вітер заснув, затих і тільки зрідка колишеться серед зеленого листя дерев. Він колишеться й цілує листя, а воно тремтить і в'ється під його палкими поцілунками. Але це тільки на хвилинку, на одну малесеньку хвилиночку, а там знов усе засне, помре, ніде ніщо не зворухнеться, не стрепенеться. Усе спатиме.

Тихо в лісі. Тільки над ним сонце горить рівним палючим світлом на безкрайньому блакитному небі. Воно горить і посилає сліпучі хвилі свого ясного проміння, посилає їх туди, у ліс. І проміння падає на верховіття дерев, силкується досягти низу, а могутнє коріння вганяється в сиру землю. Але надто густий цей ліс, щільно й дружно поспліталися його рясні віти. І не може проміння досягти низу, а тільки відбивається у верховіттях, золотить, гріючи їх своїм сяйвом. А там, унизу, тихо все, тихо.

І ліс стоїть. Він затих під палючим гнітом літнього полудня. Здається, немає у ньому життя, зовсім немає. Здається, у ньому й іскринки життєвості немає. Проте це тільки здається — життя в ньому є, воно не припиняється ні на мить.

169 слів

За Б. Грінченком

79. Театральне мистецтво

Кожен із нас хоча б раз у житті відвідував театр. Чи знаєте ви, як він виник і яку роль відігравав у житті людей різних країн та епох?

У стародавні часи мисливець, чатуючи в лісовій гущині на здобич, одягав на себе шкуру тварини, копіював її рухи й імітував звуки, які вона видавала, щоб наблизитися до неї. Він ніби став актором, але не для розваги, а для успіху полювання. У цьому копіюванні можна побачити перші паростки майбутніх театраль-

них вистав — відтворення життя в певному образі й діях, подібних до реальних.

Театр став таким, яким ми його знаємо нині, зовсім недавно. Він пройшов довгий і складний шлях розвитку. Століттями накопичувався досвід акторської майстерності, удосконалювалася театральна техніка, утворювалися нові види театального мистецтва.

Театрові неодноразово пророкували загибель, проте він щоразу вистоявав, витримуючи конкуренцію з кінематографом, телебаченням і навіть із комп'ютером. Це мистецтво, долаючи кордони й мовні бар'єри, являє світові нові відкриття, дарує глядачам насолоду та справжнє свято.

151 слово

За Л. Климовою

80. Як одягались українці в давнину

Традиційний одяг виразно розкриває прикмети певного народу, його матеріальної та духовної культури. Український костюм формувався протягом тривалого часу становлення нашого народу як нації в конкретних природно-кліматичних, соціально-економічних і побутових умовах.

Історія українського вбрання генетично пов'язана з одягом, що носили в Київській Русі. Археологічні знахідки й літописи дають уявлення про давньоруське вбрання: сорочку, штани, свиту, клобу́к — високий циліндричний головний убір із покривалом.

Традиційний український костюм сімнадцятого–вісімнадцятого століть суттєво змінився з часів Київської Русі, зберігши при цьому основні етнічні та регіональні риси. Представники кожної соціальної групи — ремісники, феодала, козацька старшина, бідні селяни — відрізнялися не тільки манерою поведінки, а й самотугністю вбрання. Костюм того часу був своєрідним паспортом, що підкреслював належність людини до певної соціальної групи. Одяг козацької старшини шили з дорогих тканин, привезених із Західної Європи. Сорочки були вишиті шовком, сріблом або золотом. Сорочку заправляли в широкі шовкові шаровари яскравого кольору.

На свята одягали парч'єві шуби, оздоблені хутром рисі, соболя чи горностає. Тканини прикрашали елементами стилізованих квітів, листя й плодів рослин.

Одяг українців, як і природа України, яскравий і барвистий.

169 слів

За Л. Кожуховською

81. Київський «Портрет інфанти Маргарити»

Творчість усевітньо відомого іспанського художника Дієго Веласкеса належить до вершин світового мистецтва. Більшість його робіт зберігається в Мадриді, у музеї Прадо. Однак багато картин митця є в Лондоні, Парижі, Римі, Санкт-Петербурзі й Києві.

Однією з улюблених моделей королівського художника Веласкеса була інфанта Маргарита. Портрети з її зображенням митець писав із задоволенням, уникаючи обов'язків зображувати пристаркуватого короля і його пихату дружину. Це був час, коли художник цілком віддавався радості творчості, немовби проникав у ясний світ дитячої душі.

«Портрет інфанти Маргарити» — перлина колекції Київського музею мистецтв Богдана й Варвари Ханенків. За своєю колористикою й композицією він безпосередньо пов'язаний із великим портретом Маргарити з музею Прадо. У ньому є задум, якому підпорядковані і композиція, і розміри, і спеціально зшита за модою для дорослих сукня. Глядача вражає споруда з волосся, стрічок, пір'їн і дорогих прикрас на голові дівчинки. В око впадає контраст між дитячістю личка, тендітністю фігурки Маргарити та її неймовірно пишним убранням дорослої панни.

Картину з інфантою Ханенки придбали в 1912 році в Берліні. Нині кожен, завітавши до Києва, може помилуватися нею.

169 слів

За І. Ковалем

82. Коштовні квіти

Окрасу природного дивосвіту: червоний, мов крапля крові, рубін; волошковий сапфір; жовтогарячий бурштин; зелений, як трава навесні, смарагд; мов небо прозоре, синій топаз; веселково-прозорий діамант — називають кам'яними квітами.

Безліч казок і легенд присвячено самоцвітам, тисячі чудових прикрас зроблено з них. У давнину їх вважали мало не живими істотами. Тогочасні знавці самоцвітів стверджували, що каміння може хворіти, інколи росте, змінює колір...

Кожен місяць пов'язували з певним самоцвітом. Якщо ти народився, скажімо, у вересні, носи яшму, адже вона допомагатиме тобі в скрутну хвилину, бо нібито народилася також у вересні.

А скільки нісенітниць понавигадувано про походження самоцвітів! Неначебто алмаз — це скам'яніла роса, рубін — краплі крові велетнів, а онікс утворився внаслідок шлункової хвороби рисі. Не дивно, що з давніх-давен і жінки, і чоловіки (звичайно ж, багаті) намагалися прикрасити себе самоцвітами. Вони нашивали їх на одяг, носили вправленими в персні, кольє та діадеми, оздоблювали ними зброю і вважали: чим більше самоцвітів, тим краще.

Нині людина широко застосовує самоцвіти в техніці: нездоланний алмаз обробляє надтверді сплави, чарівний рубін народив лазери, сапфіри використовують у складних оптичних приладах.

169 слів

За О. Козут

СВІТ НАВКОЛО НАС

83. З історії футболу

Найулюбленіша й найпопулярніша гра в усьому світі — футбол. Вона виникла в Англії давно, десь у дванадцятому столітті, приблизно вісімсот років тому. У містах Англії у футбол грали спочатку на базарних площах і навіть на кривих і вузьких вуличках тогочасних міст.

У грі брали участь іноді до ста й більше чоловік. Грали, як правило, із середини дня й до заходу сонця. Спеціальних правил гри тоді ще не було: натовп гравців у погоні за м'ячем змітав усе на своєму шляху. Сповнені жаху, притискувалися до стін будинків солідні громадяни, ченці й навіть безстрашні лицарі верхи на конях.

Для боротьби проти народної гри об'єдналися церковники, феодали й купці. Вони здобули перемогу: король Едуард II заборонив гру в межах міста. Пізніше футбол був заборонений у всьому королівстві.

Усе ж таки, незважаючи на заборони й покарання, англійці не припиняли грати у футбол, а з 1663 року гру було реабілітовано. У 1908 році футбол увійшов до програми Олімпійських ігор. Нині важко уявити життя будь-якої країни без футбольних матчів.

161 слово

За А. Коваль

84. Можливості людини

Наполеон, Бальзак, Рузвельт і ще десятки відомих людей читали напрочуд швидко.

Тривалий час вважалося, що такі здібності — це талант, даний від народження. Однак якось американська студентка Евеліна Вуд звернула увагу на те, як один із професорів абияк перевіряв студентські роботи, точніше — гортав сторінки, не затримуючи на них погляд, проте ставив оцінки. Обурена такою недбалістю, вона дорікнула професорові й поставила йому запитання стосовно змісту роботи. На диво, змістовні й вичерпні відповіді настільки вразили студентку, що вона почала серйозно вивчати феномен швидкісного читання. На початку шістдесятих років Евеліна відкрила в Америці інститут динамічного читання, а вже через кілька років у країні діяло понад двісті центрів, у яких інженери й діловоди, учені й бізнесмени — усі, хто відчував у цьому потребу, училися читати швидше, аніж звичайно.

Згодом подібні курси почали відкривати в Німеччині, Англії, Франції... Тепер є можливість опанувати техніку швидкісного читання і в столиці, і в багатьох містах України. Швидкісне читання аж ніяк не є читанням з максимальною швидкістю без розуміння змісту написаного. Крім того, нині доведено, що цією технікою може оволодіти будь-хто.

169 слів

За О. Козут

85. Сонечко — хижак?

Багато тварин намагається надійно заховатися від ворогів, а сонечко робить навпаки. Завдяки яскравому забарвленню його просто не можна не помітити. Як це пояснити? Спробуймо спіймати цього жучка й обережно стиснути. На пальцях залишаться крапельки жовтогарячого кольору з неприємним запахом. До того ж ця рідина ще й їдка, тому не треба, наприклад, після цього терти очі рукою: можна подразнити слизову оболонку. Якщо хижак, який ще ніколи не перевіряв сонечка на смак, спіймає його, то й відразу відпустить, а після цього ніколи не чіпатиме.

Сонечко — хижак, воно залюбки поїдає попелиць, павутичних кліщів та інших небезпечних шкідників сільського господарства.

Існує думка, що за кількістю цяточок на надкриллях сонечка можна визначити його вік. Насправді це не так. Комахи з різною кількістю цяток належать до різних видів, і ця кількість не змінюється протягом життя. Так, існує сонечко із сімома цятками, з двома тощо. В Україні налічується понад сімдесят різних видів сонечок! Ці яскраво-червоні жучки живуть не тільки в дикій природі, а й у містах, щоправда, сонечка-городяни мають темніше забарвлення.

164 слова

З енциклопедичного довідника

86. Де раки зимують?

Існує думка, що звичайний спосіб пересування раків — задом наперед. Чому ж тоді очі та клешні раків спрямовані вперед? Річ у тому, що раки дійсно можуть задкувати, але тільки тоді, коли їм загрожує небезпека. Оскільки зустріч з людиною рідко дає ракові приємні відчуття, він почесно відступає, погрожуючи нападникові клешнями. До речі, налякана людина також мимоволі задкує. Звідси й пішла думка, нібито інакше як задом річковий рак рухатися не може.

Де раки зимують? Це запитання досить популярне, але мало хто знає, де ж вони насправді зимують. А все досить прозаїчно: раки зимують у норах, які самі риють клешнями. Улітку в цих норах вони ховаються й удень.

Відомий вислів «червоний як рак» може викликати подив, адже рак має буро-зелений колір. Та варений рак справді «червоніє» внаслідок хімічних перетворень, які відбуваються з компонентами його панцира під дією високої температури.

Хоча раки не мають важливого промислового значення, проте попит на них завжди є: їх залюбки вживають у їжу. А ще рак є одним із знаків зодіаку й героєм багатьох народних казок.

166 слів

З енциклопедичного довідника

87. Сказати людині щось хороше

Разом з автором популярної книжки «Мистецтво говорити» Їржі Томаном поставимо й собі такі запитання: «Чи не вимагаємо ми від інших більше, ніж даємо їм? Чи допомагаємо людям, коли вони того потребують? Чи дає їм користь спілкування з нами, те, що ми пробуджуємо в них оптимізм, підкреслюючи їхні позитивні якості, даємо потрібну інформацію, добру пораду?»

Звичай говорити людині щось хороше про неї виник і закріпився не випадково: він допомагає людям спілкуватися, жити разом, працювати. Коли людину підтримати, похвалити, підкреслити в ній щось хороше, вона почуває себе впевненіше, намагається дорівнятися до уявлення, яке про неї склалося. Особливо це потрібно молодшій людині, яка не завжди буває впевненою в собі й потребує підтвердження своїх позитивних рис і починань.

Можна людину похвалити за все: за вчинок, характер, зовнішній вигляд, одяг, зачіску. Можна також похвалити когось із родини, сказати добре слово про дітей, батьків тощо.

Комплімент повинен бути щирим, інакше він буде сприйнятий як прихована образа. Навіть якщо ви бажане видаєте за дійсне, треба бути щирим у бажанні цій людині добра.

165 слів

За А. Коваль

88. Японська гостинність

Ступивши до саду, запрошені нібито перетнули межу звільнення від буденності. Стежка вела через сад, розділяючи його на кілька частин. Очі насолоджувалися ніжним цвітінням плодкових

дерев на тлі густої зелені сосон і кипарисів, спалахами феєрверків квітів серед укритего мохом каміння.

Аж ось і чайний будиночок. Маленький казковий палац під витонченою покрівлею, декорований різьбленням. Мовчазне захоплення відтворилося на обличчях гостей, які по черзі занурювали руки в посудину з водою й проходили в будиночок.

Невелика кімната вмщувала чимало предметів інтер'єру. Погляди присутніх зупинилися на ніші із симетрично розміщеними каліграфічним сувоєм та ікебаною. Квітова композиція була пречудовою: буяння кольорів хризантем, троянд, лілій на тлі ніжних хмаринок суцвіть сакури спалахувало справжнім феєрверком.

З'явився господар, поклоном привітав гостей і почав розпалювати вогнище. Звуки води, що починала кипіти, нагадували шурхотіння травневого дощу по молодому листю й сповнювали простір кімнати благодатною насолодою. Господар бамбуковим пензликом збив у густу піну заварений порошок зеленого чаю і простягнув кожному чашку ароматного напою. Бульки піни лопались у вишуканих порцелянових чашках із тонким квітковим розписом, немов нагадуючи про плинність і скороминущість буття.

169 слів

За О. Козут

89. Горобина ніч

В Україні було широко відомим повір'я про те, що хоча б раз на рік неодмінно буває дуже бурлива ніч, з громами й блискавицями, страшенно темна, хоч в око стрель. Така ніч зветься горобиною.

На Житомирщині й Київщині горобину ніч очікували напередодні Івана Купала й вірили, що саме тоді квітне папороть. Досить часто її чекали перед святом пророка Іллі, що відзначається другого серпня.

Щодо самої назви «горобина ніч» є різні варіанти її походження. Дехто порівнює наляканих стихією людей із беззахисними пташками, бо ж кажуть: усі люди, як горобці від яструба, ховаються. Посилаються й на те, що, мовляв, гучний грім і яскрава блискавка не дають заснути горобцям. Доволі поширеним було повір'я, що від блискавки, яка спалахувала на небі в горобину ніч, могла статися пожежа, яку марно було гасити, хіба що тричі

прочитати молитву від початку й до кінця й тричі оббігти хату. Радили також закидати полум'я землею чи заливати кислим молоком, але в жодному разі не водою. Проте люди й після таких заходів на успіх не дуже-то й сподівалися.

167 слів

За О. Боряк

ОСОБИСТІТЬ

90. Сперечатися з висотою

Сергій Бубка не пам'ятає свого першого стрибка. Так склалося, що на заняття секції стрибунів із жердиною він потрапив випадково. Його взяв на тренування старший брат Василь. Від нудьги Сергійко почав пустувати в спортзалі. Тренер, на диво, не вигнав його з тренування, а вказав на тумбу й звелів стрибати з неї, додавши: «Навчу тебе спочатку падати, а тоді вже літати». То був перший і єдиний тренер Сергія Бубки — нині заслужений тренер Віталій Петров.

Спочатку тренер радив займатися бігом, підняттям штанги, гімнастикою, що нібито не стосувалося стрибків. Лише пізніше Сергій зрозумів, який у нього мудрий наставник.

Коли чемпіона й рекордсмена світу зі стрибків із жердиною запитали, чи не буває йому страшно там, на шестиметровій висоті, він відповів: «Знаєте, у мене тричі під час стрибків ламалася жердина. У таких випадках більшість атлетів іде із сектору назавжди, адже їм не дає спокою думка: “Раптом завтра знову осічка?” Таким спортсменам уже не перемогти. Перед тим як сперечатися з висотою, треба перевірити свої сили. І якщо вже почав розбіг, то йди до кінця...»

167 слів

З журналу

91. «Золотий голос» України

Її називають «золотим голосом» України. Ніна Матвієнко народилася на Житомирщині в багатодітній сім'ї. Після закінчення Київського університету імені Тараса Шевченка була прийнята солісткою хору імені Григорія Верьовки, з яким спів-

працювала майже тридцять років. А ще співачка виступала в складі тріо «Золоті ключі», нинішній етап її пісенної творчості пов'язаний із роботою в ансамблі «Київська камерата».

У репертуарі співачки — численні народні пісні, обрядові, ліричні, гумористичні, патріотичні твори, пісні-балади... Чимало з-поміж них вона записала в різних куточках України, урятувавши від забуття.

Невичерпними здаються працелюбність і творчий діапазон співачки: вона створила образи Марусі Чурай і Катерини Білокур, знялася в кількох фільмах, брала участь у багатьох радіопостановках. Співачка озвучує документальні стрічки, багато працює як режисер-постановник. Її заслуги щодо популяризації української пісні оцінено високими званнями: народна артистка України, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка, Герой України.

Нині співачка продовжує активну концертну діяльність, з великим успіхом виступала в Мексиці, Канаді, США, Франції, Польщі, її спів захоплено вітали слухачі багатьох інших країн. Завдяки «золотому голосові» Ніни Матвієнко світ відкриває найкращі скарби української пісні.

166 слів

За В. Говоровим

92. Юрій Кульчицький

Мало хто в Україні знає про Юрія Кульчицького, хоча цей українець відкрив Європі запашний східний напій — каву.

Родом він з української шляхетської родини Кульчицьких-Шелестовичів із Самбірщини. Замолоду пішов на Січ. Під час одного з походів Юрій Кульчицький потрапив у полон, де досконало вивчив турецьку мову і звичаї. Саме там він відкрив для себе неповторний смак та аромат кави. Пізніше Кульчицький служив в австрійській дипломатичній місії. Він відіграв важливу роль у легендарній Віденській битві, яка, до речі, зупинила турецький наступ на Європу.

Крім будинку й медалі, рятівник отримав від міської влади Відня триста мішків кави. Зерна кави залишили в обозі турки, щоправда, австрійці вважали їх кормом для верблюдів. Однак тварини каву їсти не захотіли.

Підприємливий українець не розгубився й відкрив кав'ярню. Віденцям кава припала до смаку. Кульчицький, одягнувши турецький одяг, частував своїх гостей, пом'якшуючи смак кави медом, цукром, а згодом — молоком і вершками.

Нині одна з віденських вулиць названа на честь героя-каво-вара, на ній же українцеві встановлено погруддя.

157 слів

Всеукраїнський радіодиктант

93. Славний гетьман

По київських церквах лунають дзвони, велике свято звіщають. Кияни знали, що гетьман Богдан Хмельницький приїде в Київ. Не було людини, яка б не бажала побачити великого гетьмана. Такої урочистості не було тут від княжих часів, бо Київ ніколи після того не був вільним від загарбників. Хоча вони тут не мали такої сміливості, не показували такої нахабності, як деінде, але все-таки столиця України залишалася під чужою владою.

По церквах гудуть дзвони, звіщаючи воскресіння України. Благочестя торжествує, радісний день, воскресіння волі. Усе, що живе й може ходити, прибирається святково для привітання того, хто довершив таку велику справу. Були й перед тим славні гетьмани, та не зробили того, що здійснив Хмельницький. Вони або гинули в нерівній боротьбі, на полі слави чи в неволі, або служили в чужинців для їхніх інтересів. Були народні зриви, клалися покотом, мов скошена трава, лицарські голови за свободу рідного краю, та все надаремно.

Не надаремно! З тієї пролітої крові виростали нові борці, нові месники. Не вдалося на перший або десятий раз, то вдалося на одинадцятий.

166 слів

За А. Чайковським

НАШІ ЛЕГЕНДИ, СИМВОЛИ Й ОБЕРЕГИ

94. Веселка

Образ веселки в українській і світовій міфології пов'язаний із мотивами життя і смерті. Від цієї барвистої небесної дуги за-

лежить якість і кількість живлющого дощу: саме вона, веселка, набирає для нього воду з річок.

Веселку називають небесним кільцем. У німців є легенда про велетенського лебедя, який плаває морем, тримаючи в дзьобі кільце. Коли він випустить кільце, світ загине. У давніх литовців, французів і фінів веселка асоціювалась із луком бога-громовика.

Найчастіше веселку ототожнюють із гігантським змієм, що випиває воду з криниць, щоб потім повернути її на землю у вигляді зливи. На Закарпатті такого змія називають велетнем. Розповідають, що він стереже воду.

Існує легенда, що веселка — це шлях до неба, величезний міст, по якому сходять на землю янголи. Про це свідчить і її друга назва — райдуга, тобто райська дуга. За біблійною легендою, веселка — це знак угоди між Богом і людьми. Після потопу Бог пообіцяв праведному Ноеві, який урятувався з родиною, що більше ніколи не насилатиме на землю такої страшної нищівної зливи. На згадку про це Господь створив веселку.

165 слів

За В. Завадською

95. Вогонь

Вогонь — один із центральних образів світової міфології. Він може бути земний, небесний або підземний. І якщо в перших двох випадках вогонь асоціюється з добробутом, плідністю, сільськогосподарською обрядовістю, то в останньому — із загрозою для людини.

Давня людина не розрізняла живу та неживу природу. Вона одухотворювала все довкілля. Горіння різноманітних предметів пояснювала як поглинання їжі якоюсь химерною істотою. Спочатку виникали уявлення про вогняного духа. Скажімо, індіанці Сполучених Штатів Америки, щоб здобути прихильність вогню, приносили йому в жертву жменю тютюну, який кидали у вогнище із замовлянням: «Візьми, пали й не завдавай мені шкоди». Такі жертви вогняному духові приносили й мексиканські індіанці.

В українській обрядовості вогонь — це засіб, що оберігає людину й допомагає їй. При цьому дуже часто він виступає в поєднанні з водою: на Івана Купала дівчата ворожать на воді, пускаючи вінки, щоб дізнатися про свою долю. В Європі існував також звичай ходити купальської ночі босоніж по гарячому ву-

гіллю. Це пояснювалося жертвоприношенням підземному божеству, символом якого був вогонь. Пізніше ці жорстокі ритуали перетворилися на звичайні танці навколо вогню та стрибання через багаття.

169 слів

За В. Завадською

96. Вінок

У багатьох народів вінок вважається оберегом. Він є символом жіночого начала, дівування й жіночої цнотливості. Вінок — знак життя, долі, досконалості й перемоги життя над смертю.

Звичай плести вінки навесні поширений із давніх-давен у багатьох народів світу. Вінки вдягали дівчата, ними прикрашали на свята родючості худобу, їх клали на могили родичів. Вінок із безліччю квітів в уявленнях давніх греків мав Зефір — бог західного вітру. Цей вінок символізував життєдайну силу вітру.

В Україні вважали, що вінок-оберіг захищає дівчину від недоброго ока, від нечистої сили. Іноді між квітами в нього вплітали часник, любисток і полин: від цього зела чимдуж утікала всяка нечисть.

Вінок — символ дівоцтва. Майже по всій Україні поширений обряд у купальську ніч ворожити з вінками. Кожна дівчина плете вінок, пускає його на воду й стежить: куди він попливе, з того краю треба виглядати нареченого.

Весільний вінок — це оберіг особливий. Його плетуть дружки на дівич-вечорі, як правило, з калини й барвінку. Це останній у житті вінок для молодої, адже заміжня жінка носить на голові вже іншу ознаку свого соціального стану — очіпок, хустку або намітку.

169 слів

За Я. Музиченко

97. Папороть

Згідно з повір'ям, папороть цвіте лише раз на рік, купальської ночі. Її чарівна осяйна квітка розкривається на мить. Це стається опівночі: вона тріскотить і займається блакитним полум'ям.

Хто зірве квітку папороті, той усе знатиме, розумітиме мову дерев і звірів, стане ясновидцем.

Буває, що люди володіють цвітом папороті, але не відразу це помічають. Легенда розповідає про одного селянина, який загубив волів. Коли ж пішов до лісу їх шукати, то йому до плетеного взуття потрапив цвіт папороті. Завдяки йому селянин не тільки дізнався, де його воли, а й довідався, у яких місцях заховано скарби. От він ішов лісом і розмірковував про багатства, які вже вважав своїми. Раптом до нього наблизився розкішно вбраний пан і запропонував обміняти старе плетене взуття на свої чоботи. Селянин погодився, узув чоботи, а панок тим часом зник. І як тільки не стало в селянина його старого взуття, він позбувся своїх незвичайних знань.

З легендами про пошуки цвіту папороті до наших днів дійшло відлуння міфу про поєдинок героя-громовержця зі змієм — володарем потойбіччя, власником величезних підземних багатств і скарбів.

169 слів

За Я. Музиченко

98. Писанка

Мудрі представники старшого покоління кажуть: «У світі доти існуватиме любов, поки люди створюватимуть писанки». Тільки велика любов може творити такі дива гармонії та уяви. Кожна писанка — це малесенький світ. Тут і небо із зорями, і вода з рибами, і дерево життя з білками й птахами, і засіяне поле, і триверхі церкви — усе це вимальовано в певному порядку, щоб підтримувати лад і рівновагу в нашому великому світі.

На писанках найбільше бачимо знаків, що означають сонце. За допомогою символічних знаків на магічному яйці людина закликає до себе тепло й добробут, візерунки на писанці стають немовби мальованою молитвою. Ось значення деяких символів: сонце — джерело світла й тепла; хрест — символ Усесвіту, чотирьох сторін світу; спіраль — знак зародження нового життя; пташка — символ єднання земного й небесного, охоронець душ предків.

Кожен орнаментальний мотив — це окрема літера абетки. Поєднуючись, ці літери творять охоронну молитву за того, кому при-

значений оберіг. Писанки, на відміну від крашанок, не їдять, адже це обереги. Подаровані писанки тримають в оселі на почесному місці до наступного Великодня, а то й протягом багатьох років.

169 слів

За Я. Музиченко

99. Хліб — усьому голова

Хліб — це саме життя, його обожують і звеличують, навколо нього зосереджується все існування людини, йому підпорядковуються час і простір. Тому й культура наших пращурів була хліборобською. До хліба українці віддавна ставилися з особливим пошанівком: крихітка хліба від паляниці не може бути змєтена зі столу під ноги разом із сміттям.

Хліб — усьому голова. У цьому прислів'ї відображено великий досвід і важливе життєве правило, осмислення ролі хліба в бутті українців і ставлення до нього кожного з-поміж наших співвітчизників.

Хліб відіграв величезну роль, по суті, у всіх обрядах українців, використовувався як ритуальна страва під час багатьох свят. Наприклад, під час обряду сватання батьки молодят обмінювалися хлібом, а під час запросин дарували випечені з пшеничного тіста шишки. А на весілля випікали коровай і благословляли ним подружжя.

Так, хліб — це справедливість і добробут, праця й пісня. Однак найголовнішим є те, що хліб уособлює смерть і воскресіння, бо зернина вмирає, щоб воскреснути й подарувати людині десятки інших зернин. Людина ж, споживши хліб, вирощуватиме в душі добрі почуття, а в розумі — хвалебні думки.

166 слів

За П. Мовчаном

100. Київські каштани

Останніми роками своєрідною візитівкою, окрасою та символом Києва став каштан. Українські поети й композитори складають пісні про київські каштани, пов'язуючи їх квітування з весною та коханням, а художники малюють розквітлі дерева на тлі Хрещатика чи інших вулиць нашої столиці. Зображені за зако-

нами геральдики листки каштана та його суцвіття прикрашають зібрання, символізуючи реалізовані та потенційні можливості української столиці в поезії, музиці й малярстві.

Здається, каштани уквітчували Київ завжди, відколи поставо місто-красень на схилах Дніпра. Батьківщиною славнозвісного символу Києва є Балканський півострів. Ботаніки називають це дерево каштаном кінським. В Україні його почали вирощувати в першій половині вісімнадцятого століття в поміщицьких парках Одещини й Миколаївщини.

У Києві перші насадження каштанів з'явилися в середині вісімнадцятого століття, коли за наказом міського голови на Бібіковському бульварі (нині бульвар Тараса Шевченка) викорчували тополі й посадили ряди екзотичних каштанів, саджанці яких було завезено з південних регіонів України. Це зробили, готуючись прийняти російського імператора під час його візиту до Києва. Плоди саме цих дерев і стали насінням, з якого вирощували саджанці для подальшого оздоблення київських вулиць.

167 слів

За В. Грабовським

ЗМІСТ

Методичні рекомендації щодо проведення державної підсумкової атестації з предмета «Українська мова» в 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів	3
--	---

НАШЕ СЛАВНЕ МИНУЛЕ

1. Наші перші боги	7
2. Перша українська християнка	7
3. Десятинна церква	8
4. Літописець	9
5. Перед походом	9
6. У морі	10
7. Козацький гумор	11

ВИДАТНІ УКРАЇНЦІ

8. Григорій Сковорода	11
9. Тарас Шевченко	12
10. Марко Вовчок	13
11. Піонер на ниві електроніки	13
12. Соломія Крушельницька	14
13. Іван Пулюй	15
14. Агатангел Кримський	15
15. Сергій Корольов	16
16. Іван Айвазовський	17
17. Марія Примаченко	18
18. Сергій Параджанов	18
19. Катерина Білокур	19
20. Микола Сядристий	20

НАША МОВА

21. У пошуках слова	20
22. «Не бійтесь заглядати у словник...»	21

23. Канікули	22
24. Мовний курйоз	22

НАШІ ШЕДЕВРИ

25. Скiфська пектораль	23
26. Парк «Софiївка»	24
27. Шедевр iз цементу	25
28. Перлина Криму	25
29. Монастир на схилi гори	26
30. Палац Кирила Розумовського в Батурині	27
31. «Наречена» Федора Кричевського	27
32. Харкiвська перлина	28

ПРОСТОРАМИ УКРАЇНИ

33. Рай земний	29
34. Рiчка Черемош	30
35. Качанiвка	30
36. Святi гори	31
37. Легенда Кобiлля	32
38. Деревa — наші друзi	32
39. Синi очi Волині	33
40. Чарiвний свiт	34

КРАСА НАШОЇ ПРИРОДИ

41. Бiля рiчки	34
42. Рiдне село	35
43. Коли копають картоплi	35
44. Нiчний степ	36
45. Лiтнiй дощ	37
46. Пiсля зливи	37
47. Барвiнок	38
48. Осiннiй мотив	38
49. Єднiсть неба й землi	39
50. Затишно й добре вдома	40

НАШІ МОЛОДШІ ДРУЗИ

51. Собака Пірат	40
52. Творці меду	41
53. Вірність лелек	42
54. До рідного дому	42
55. Як тварини спілкуються?	43
56. Легенда	44
57. Віщунка погоди	44
58. Лелеки	45
59. Солов'їні співи	45

ЖИТТЯ – ШИРОКА НИВА

60. Спогади осіннього вечора	46
61. Баламути	47
62. Чумацький Шлях	47
63. Штокалові абрикоси	48
64. У Романовім садку	49
65. Мелодія, народжена серцем	49
66. Українська гостинність	50
67. До батька по розум	51
68. Світ довкола	51
69. Вічне залишається вічним	52
70. Мовою жестів	52
71. Коли дарувати	53
72. Чудотворна ікона	54
73. Завоювати авторитет	54
74. Сім п'ятниць на тиждень	55
75. Я повернувся	56

КРАСА ВРЯТУЄ СВІТ

76. Історія пісні «Червона рута»	56
77. Почаївський монастир	57
78. Ліс	58
79. Театральне мистецтво	58
80. Як одягались українці в давнину	59
81. Київський «Портрет інфанти Маргарити»	60
82. Коштовні квіти	60

СВІТ НАВКОЛО НАС

83. З історії футболу	61
84. Можливості людини	62
85. Сонечко — хижак?	63
86. Де раки зимують?	63
87. Сказати людині щось хороше	64
88. Японська гостинність	64
89. Горобина ніч	65

ОСОБИСТІТЬ

90. Сперечатися з висотою	66
91. «Золотий голос» України	66
92. Юрій Кульчицький	67
93. Славний гетьман	68

НАШІ ЛЕГЕНДИ, СИМВОЛИ Й ОБЕРЕГИ

94. Веселка	68
95. Вогонь	69
96. Вінок	70
97. Папороть	70
98. Писанка	71
99. Хліб — усьому голова	72
100. Київські каштани	72

